

ØF-notat nr. 17/2006

Rammebetingelser for skogbaserte næringer i Norden

- **metodisk tilnærming og oversikt over relevante rammebetingelser**

av

Ståle Størdal, Kristian Lein og Jarle Kristoffersen

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgstyrene/de regionale høgstyresentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgstyremiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Næringsliv og regional utvikling
Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-notat nr. 17/2006

Rammebetingelser for skogbaserte næringer i Norden

- **metodisk tilnærming og oversikt over relevante rammebetingelser**

av

Ståle Størdal, Kristian Lein og Jarle Kristoffersen

Tittel: Rammebetingelser for skogbaserte næringer i Norden

Forfatter: Ståle Størdal, Kristian Lein og Jarle Kristoffersen

ØF-notat nr.: 17/2006

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer: 10053

Prosjektnavn: RAMSKOG

Oppdragsgiver: Norges skogeierforbund

Prosjektleder: Ståle Størdal

Referat: Skog- og trenæringen har gjennom et lengre strategiarbeid satt opp konkrete mål for de skogbaserte verdikjedene. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om det eksisterer rammebetingelser som er til hinder for en effektiv måloppnåelse, eller på den andre siden stimulerer til dette. Dette notatet drøfter momenter for en metodisk og teoretisk tilnærming til diskusjoner om rammebetingelser for disse næringene med sikte på å oppnå vedtatte ambisjonsnivå gjennom en mest mulig effektiv innretning av rammebetingelser. Notatet gir videre en kartlegging av generelle og mer næringsspesifikke rammebetingelser for skog- og trebaserte næringer i Norge, Sverige og Finland.

Emneord: Næringsvirksomhet, Rammebetingelser, Skogbruk

Dato: Desember 2006

Antall sider: 64

Pris: Kr 110,-

Utgiver: Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarframstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Dette notatet er første del av rapporteringen fra prosjektet RAMSKOG – Rammebetingelser for skogbaserte verdikjeder i Norden av betydning for verdiskaping, sysselsetting og innovasjon i regi av Norges skogeierforbund. Dette er som ledd i et bransjeinitiert prosjektarbeid som har som hovedmålsetting å bidra med kunnskap som gjør at vedtatte ambisjonsnivå knyttet til skogbaserte verdikjeder oppnås gjennom en mest mulig effektiv innretning av rammebetingelser. Prosjektet er støttet av Skogtiltaksfondet og Innovasjon Norge.

Det foreliggende notat er ment å dra opp momenter for en metodisk/teoretisk tilnærming til diskusjonen knyttet til rammebetingelser. Videre gis det en kartlegging av rammebetingelser for skog- og trebaserte næringer i Norge, Sverige og Finland. Hovedinndelingen går på rammevilkår som hhv. er særlig rettet mot de aktuelle næringene, og mer generelle vilkår for utøvelse av næringsvirksomhet. Denne delen av notatet er primært basert på skriftlige kilder fra de tre aktuelle land, og tar i liten grad for seg effekter av ulike typer rammevilkår og hvilke rammevilkår som har størst betydning. Dette vil være sentrale temaer i det videre arbeidet innenfor dette prosjektet. I den sammenheng vil det bli arbeidet videre med hvor rammevilkårene oppfattes av sentrale aktører i skog- og trenæringene.

Notatet har en form og lengde som gjør det mer velegnet som et oppslagsverk enn for å leses fra perm til perm. For en oversikt over temaer som er dekket henvises det til innholdsfortegnelsen.

Lillehammer, desember 2006

Ståle Størdal
Forskningsleder/prosjektleder

Innhold

1	Innledning	7
1.1	Verdikjedekobling og rammebetingelser	7
1.2	Ambisjoner og mål for norsk skog- og trenæring	8
1.3	Strukturelle kjennetegn og utviklingstrekk for skogbaserte næringer	10
2	Markedseffektivitet og næringspolitikk	15
2.1	Effektive markeder	15
2.2	Næringspolitiske prinsipper	16
3	Fra rammebetingelser til måloppnåelse – klynge- og innovasjonsteoretisk tilnærming	19
3.1	Innledning	19
3.2	Innovasjon knyttet til bruk og produksjon av tre	19
3.3	Klyngeteori anvendt på skogbaserte næringer	22
3.3.1	Faktorbetingelser	23
3.3.2	Etterspørselsbetingelser	24
3.3.3	Næringsforhold	25
3.3.4	Politiske forhold	25
3.4	Klyngeteori som en analytisk ramme til diskusjon om rammebetingelser	26
4	Rammebetingelser av betydning for verdiskapning i skogbaserte verdikjeder i Norge, Sverige og Finland	27
4.1	Generelle rammebetingelser	28
4.1.1	Skatte- og avgiftssystemene	28
4.1.2	Investeringer og reguleringer i transportsektoren	30
4.1.3	Distriktpolitiske virkemidler av betydning for skogbruk og treindustri	33
4.1.4	Energi	37
4.2	Bransjespesifikke rammebetingelser	38
4.2.1	Lover og regler	38
4.2.2	Skatter og avgifter	44
4.2.3	Overføringer og tilskudd	49
5	Elementer i det videre arbeid med rammebetingelser for skogbaserte næringer	57
6	Referanser	59

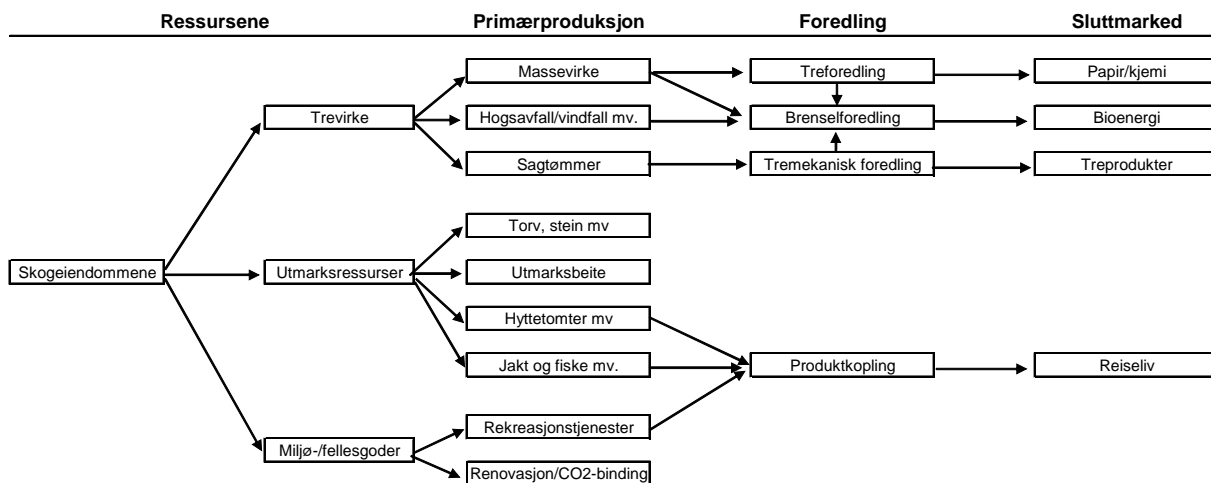
1 Innledning

Forståelsen av forholdet mellom rammebetingelser på den ene siden og grunner til innovasjon for skogbaserte verdikjeder på den andre er sentralt ikke minst i forhold til måloppnåelsen av etablerte konkrete mål som er satt i denne sammenheng. Kunnskap om hvordan rammebetingelser påvirker næringsutøvelsen vil bidra til at næringsutøverne selv, deres organisasjoner, myndigheter så vel som virkemiddelapparat kan utvikle ordninger som mest effektivt støtter opp under vedtatte ambisjonsnivå.

Dette notatet har til hensikt å gi en bred sammenstilling av de rammebetingelser skog- og tre-næringen i Norge, Sverige og Finland. Herunder søkes det å sette rammebetingelser i en metodisk/teoretiske kontekst. Notatet har også til hensikt å, ut fra denne konteksten definere rammebetingelser som vil bli mer dyptgående analysert senere.

1.1 Verdikjedekobling og rammebetingelser

Man kan definere et sett med verdikjeder med basis i skogeiendommene, jf. Figur 1.

Figur 1. Verdikjeder med basis i ressursene på skogeiendommene

Med dette utgangspunkt finnes det altså fire ledd: ressurser, primærproduksjon, foredling og sluttmarked. I tillegg kan man definere transport/transaksjoner mellom disse som et femte ledd. I et verdikjedeperspektiv er det derfor naturlig å se på hvordan rammebetingelsene arter seg i alle disse leddene og for de ulike type produksjoner.

Med dette som utgangspunkt kan vi grovt sett dele rammebetingelser inn i to hovedkategorier; generelle og bransjespesifikke, samt at vi også kan dele inn i rammebetingelser som kan stimulere hhv tilbuds- og etterspørselssiden jf Tabell 1).

Tabell 1 Rammebetingelser som kan påvirke skogbaserte verdikjeder¹

	Generelle rammebetingelser	Bransjespesifikke rammebetingelser
Tilbudssiden	<ul style="list-style-type: none"> • Skatte- og avgiftsnivå og -systemer • Veginvesteringer og transportreguleringer • Valuta, renter, kostnadsnivå og kapitaltilgang • Distriktpolitiske skatte- og avgiftsreduksjoner, transportstøtte mv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lover og regler vedr. eiendomsomsetning og drift i skogbruket • Tilskudd og subsidier • Særskilte skatte- og avgiftssystemer • Offentlig bransjerettet utdannings- og FoU-virksomhet og -støtte
Etterspørselssiden	<ul style="list-style-type: none"> • Konjunktur- og inntektsutvikling (innenlandsk etterspørsel) • Valuta, kostnadsnivå (konkurranssevne) 	<ul style="list-style-type: none"> • Relative priser • Avgifter og subsidier • Plan og bygningslov brannforskrifter o.a. lover og regler

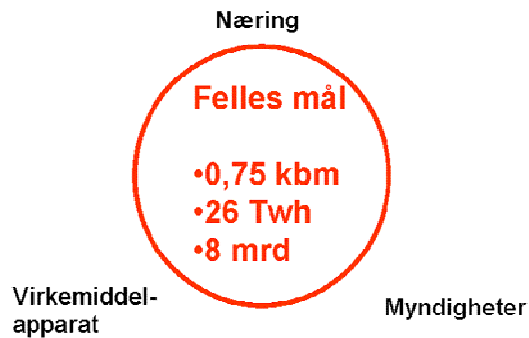
Alle typer rammebetingelser kan påvirke innovasjon og verdiskaping i de skogbaserte verdikjedene. Eksempelvis kan plan- og bygningsloven sette andre begrensninger på utbygging av hytter i utmark enn tilsvarende regelverk i Finland og Sverige. Brann- og bygningsforskrifter kan være til hinder for viss type bruk av trevirke i Norge, som ikke eksisterer i de andre nordiske land, osv. Praktiseringen av distriktpolitiske virkemidler kan være annerledes i Sverige enn i Norge (for eksempel i forhold til distriktpolitisk funderte transportbidrag - se <http://www.nutek.se/sb/d/117>). Forskjeller i ulike bransjespesifikke rammebetingelser innen skog og skogbruk i Norden er drøftet i Størdal (2003).

1.2 Ambisjoner og mål for norsk skog- og trenæring

Skog- og trenæringen har gjennom et lengre strategiarbeid satt opp konkrete mål for de skogbaserte verdikjedene. Dette er mål som det støttes opp under av myndigheter så vel som av virkemiddelapparat. Ett av de konkrete arbeidsområder for å nå målene er knyttet til rammebetingelser for næringene. Rent konkret betyr det at næringen ser at næringsvirksomheten og innovasjonsevnen i mange tilfeller blir begrenset av eksisterende rammebetingelser. Næringen erkjenner at flere av de virkemidler som er tatt i bruk er nødvendig, men ønsker å se på alternativ innretning av rammebetingelsene som er mer effektiv og i større grad bidrar positivt til innovasjon og verdiskaping. Som ledd av dette er det et ønske å trekke lærdom av hvordan rammebetingelsene er organisert og brukt i Sverige og Finland som på mange måter har hatt en sterkere utvikling innen skogbaserte næringer enn hva tilfellet har vært i Norge.

¹ Begrepene indirekte, direkte, nøytrale og selektive virkemidler brukes også (Hervik m.fl. 2002, Broch m.fl. 2002). For å unngå for mange dimensjoner har vi begrenset oss til den inndeling som gis i *Tabell 1*.

Skog- og trenæringen har formulert konkrete verdikjedeambisjoner for trebruk (0,75 kbm/innbygger/år), bioenergi (26TWh/år) og reiselivsbasert utmarksnæring (8 mrd i produktionsverdi/år).

Figur 2. Målsettinger for skogbaserte verdikjeder i Norge.

Dette er ambisjoner som det støttes opp under av myndighetene (LMD 2005) og virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge og Norges forskningsråd). For å nå dette målet har skognæringen skissert fire ulike strategier (verdikjedeutvikling, innovasjon, profilering og rammebetingelser) innen de tre ulike skogbaserte verdikjedene (se Figur 3).

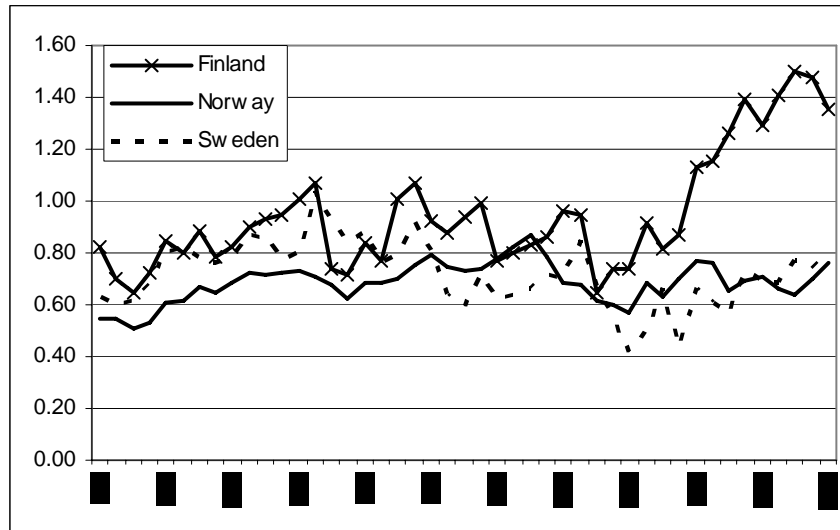
	Tremekanisk	Bioenergi	Utmark
Verdikjedeutvikling			
Innovasjon			
Profilering			
Rammebetingelser			

Figur 3. Strategier for å oppnå oppsatte mål

Bakgrunnen for at rammebetingelser er et tema innenfor måloppnåelsen er at det kan stilles spørsmål ved om det eksisterer rammebetingelser som er til hinder for en effektiv måloppnåelse, eller på den andre siden stimulerer til dette. Selv om de skogbaserte verdikjedene opererer i et fritt og internasjonalt marked er det et faktum at nasjonale, og til dels overnasjonale, rammebetingelser og ambisjoner setter rammer for næringsvirksomheten og følgelig innovasjon og verdiskaping. Dette er imidlertid et område som i liten grad er analysert når det gjelder skogbaserte næringer.

Hvordan står det så til i dag i forhold til det mål som er oppsatt? I Figur 4 er trebruk/år og innbygger definert som produksjon av trelast og trebaserte plater med tillegg av import og fratrukket eksport. Som figuren antyder er har trebruken i Norge og Sverige fulgt hverandre de siste 40 årene og nådde i 2005 0,75 kbm/innbygger – altså på samme nivå som målsettingen. Er da målsettingen nådd? Til det er å tilføye at målsettingen nok er ment å være forbruk av trelast per

innbygger, noe som strengt tatt ikke tar tilstrekkelig høyde for alle produkter fra skogen. Målsettingen bør inkludere alle materialer fra skog og således bør den justeres opp ift de som p.t. er fastlagt.

Figur 4. Forbruk (produksjon+import-eksport) av trelast og trebaserte plater i m³ per innbygger og år i Norge, Sverige og Finland 1961-2005.

Kilde: ØF på grunnlag av FAOSTAT(2006) vedr tall for forbruk og statistikkbyråene i Norge, Sverige og Finland vedr tall for antall innbyggere

1.3 Strukturelle kjennetegn og utviklingstrekk for skogbaserte næringer

Flere faktorer påvirker økonomi og verdiskaping, for eksempel:

- ulike naturgitte forhold
- strukturelle forhold (bl.a. på skogeier- og industrisiden)
- ulike kostnadsnivå

For skogbruket i Norge, Sverige og Finland illustreres disse forskjellene i Tabell 2.

Tabell 2. Skogareal fordelt på eiergrupper, samt avvirkning fordelt på treslag og sagtømmerandel i Norge, Sverige og Finland.

	Norge	Sverige	Finland
Skogareal i 1000 ha	7200	22600	20200
- Private	77,6%	51%	61,1%
- Aksjeselskaper	4,1%	39%	8,9%
- Andre	18,3%	10%	30,0%
Avvirkning industrielt rundvirke 1000 kbm, 2005	8290	91900	55000 ^b
- Gran	75,3%	57,3% ^a	44,7%
- Furu	23,9 %	32,4% ^a	42,5%
- Lauv	0,8%	10,3% ^a	12,7%
- Sagtømmerandel	53,6%	61,6%	48,0%
Avvirkningskostnader 2004, sluttavvirkning, NOK/m ³	109 ^c	62	71

^a Andeler er for år 2000

^b Tall for 2004

^c Tall for 2003

Kilde: ØF på grunnlag av NOS Skogstatistikk (Norge), Skogsstatistisk årbok (Sverige), Finnish yearbook of forestry (Finland).

Som det framgår har Norge relativt flest private enkelteiere, mens Sverige har størst andel av skogarealet eid av aksjeselskaper. I Norge finner vi også størst granandel i avvirkningen (ca 75%), mens furuandelen er størst i Finland (43%). Sverige og Finland har om lag lik lauvandel (ca 10%), mens disse treslagene nærmest er fraværende til bruk i industriell produksjon i Norge. Finland skiller seg videre ut med noe lavere sagtømmerandel enn de øvrige landene.

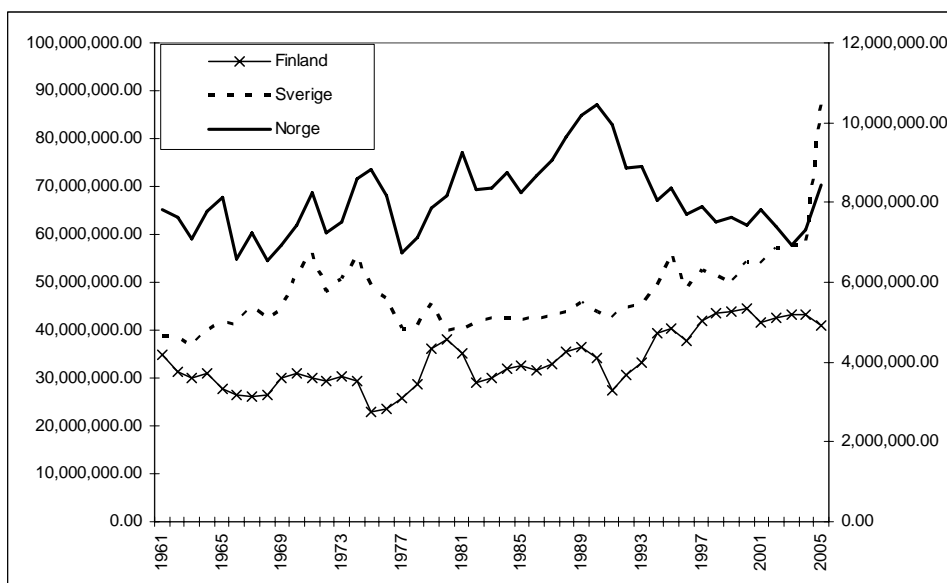
Norsk skogbruk er forskjellig fra svensk og finsk, ikke bare når det gjelder nivå, men også når det gjelder innhold. Ulik treslagsfordeling og kvalitetsfordeling, terrengforhold og veistandard er en del av bildet. Ulike former for eierskap er et annet. Skogøkonomisk litteratur har vist at beslutninger tatt av ikke-industrielle private skogeiere (gjerne gårdbrukere), som eier størsteparten av skogen, er annerledes enn beslutninger tatt av industriskogeiere (som altså eier en langt større andel av skogen i Sverige enn hva tilfellet er i Norge og Finland).

Ulike naturgitte forhold mellom landene illustreres gjennom gjennomsnittlige avvirkningskostnader. Mens Sverige og Finland kommer nokså likt ut med hhv 62 og 71 kr/m³ er gjennomsnittskostnaden per kubikkmeter i sluttavvirkning hele 109 kroner, jf Landbruksundersøkelsen 2004 (gjelder avvirkning hvor entreprenør står for både hogst og framkjøring).

Det finnes imidlertid store regionale forskjeller. Hedmark fylke står for over ¼ av avvirkningen i Norge. Inkluderer vi Oppland står innlandsregionen for over 40% av samlet avvirkning i Norge i 2004. Snakker vi derfor om grenseregionen er derfor skogbruket langt viktigere og forskjellene mellom de to land mindre enn det som framgår i følge landstallene. Ifølge Ørbeck (2004) sto for eksempel Hedmark og Oppland i 2000 (siste år med fylkesfordelt nasjonalregnskap) for hele 33 prosent av landets verdiskaping innen skogbruk og trelast- og trevareindustri. Disse næringene utgjorde for 5,7 prosent av Innlandets verdiskaping mot 1,1 prosent på landsbasis (Fastlands-Norge). Videre sto disse næringene ved utgangen av 2002 for drøyt 6.000 sysselsatte (inklusive selvstendige), tilsvarende 3,7 prosent av Innlandets sysselsetting. Med

drøyt 4.200 arbeidsplasser stod Innlandet for 26 prosent av landets trelast- og trevareindustri i 4. kvartal 2001.

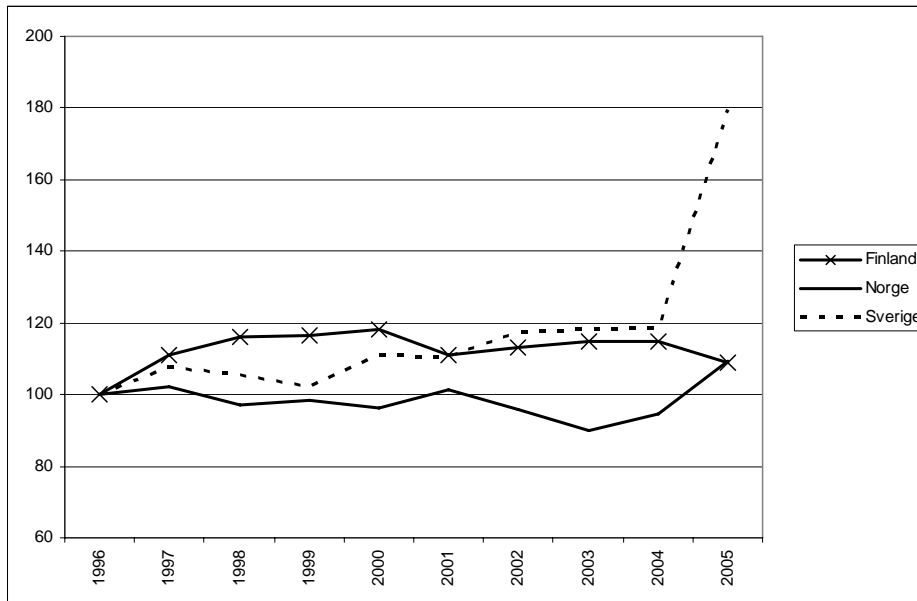
Et utgangspunkt for fokus på rammebetingelser er at utviklingen i Norge, Sverige og Finland har vært forskjellig til tross for at landene er en del av det samme markedet for skogprodukter. Figur 5 viser at Norge hadde en stor vekst i avvirkningen (industrielt rundvirke av bartre) gjennom 1980-tallet med en topp i 1990 på 10,5 mill m³. Deretter falt avvirkningen til en bunn i 2003 på 6,9 mill m³ – altså en reduksjon på 34 %. Sverige og Finland hadde om lag den samme veksten i avvirkning fra slutten av 1970-tallet til 2004. Imidlertid var avvirkningen i Sverige i 2005 rekordhøy på 89 mill m³, mens den finske avvirkningen korrigerer seg litt ned.

Figur 5. Avvirkning av industrielt rundvirke av bartre i m³ i Norge (høyre akse), Sverige og Finland (venstre akse) i periode 1961-2005.

Kilde: ØF på grunnlag av FAOSTAT (2006)

Ser vi på avvirkningen siste 10 år og indekserer den slik at startåret har verdi 100, finner vi at den norske avvirkningen har ligget litt under og den finske litt over utgangspunktet, men begge lå i 2005 ca 10% over nivået fra 10 år tilbake. Den svenske avvirkningen har hatt en jevn vekst i hele perioden, og gikk som nevnt over kraftig opp i 2005.

Figur 6. Avvirkning i Norge, Sverige og Finland 1996-2005. Indeksert 1996=100. Kilde: ØF på grunnlag av FAOSTAT (2006).

Forklaringer på utviklingen i Norge i forhold til Sverige og Finland kan være flere, f.eks strukturelle forhold. Betydningen av de offentlige rammevilkårene i form av lover og regelverk er i denne sammenhengen viktig. Mens det i Sverige og Finland har vært store endringer, og en til dels kraftig avregulering av lovverket på 1990-tallet, har det fram til nå kun vært små endringer i betydningsfulle lover og forskrifter i Norge.

Eiendomsomsetningen i Norge er for en stor del gitt av konsesjonslovverket samt andre lover som odelslov og jordlov. Konsesjonsregelverket setter strenge krav til de personer som overtar en eiendom, samtidig som det fastsetter en kapitaliseringsrentefot som medfører at konsesjonsprisen for eiendommene blir lavere enn den reelle økonomiske verdien. Dette har betydning for hvilke tilpasninger skogeier gjør. Systemet fører blant annet til at kapitalavkastningskravet blir lavere. Dette har to effekter: For det første blir det mer lønnsomt å skyve avvirkning ut i tid slik at avvirkningen på kort sikt reduseres. Dermed vil det skje en akkumulasjon av skogkapital. For det andre vil det kunne gjøre ellers ulønnsomme investeringer lønnsomme, dvs føre til overinvestering.

I tillegg til regelverk knyttet til eiendomsomsetning kan også skatte- og avgiftspolitikken kunne påvirke tilpasningene. Med de endringer som har skjedd i skattepolitikken i de Nordiske land gjennom 1990-tallet har disse blitt noenlunde harmonisert. Det kan derfor konkluderes med at skattetrykket og effekten av dette er på noenlunde samme nivå, selv om Norge har noe lavere marginalsatt og skogfond med skattefordel².

Negative servitutter som vern og andre restriksjoner på hvordan skogbruket kan utføres (inkludert skogsertifisering) vil påvirke skogbruksaktiviteten. Verdsettingen ved slike rettighetsavståel-

² I tillegg peker Framstad (1997) på at den såkalte skogskontoen gjør det noe mer lønnsomt å hogge, og mindre lønnsomt å investere i Sverige enn i Norge.

ser skjer ikke i et vanlig marked, men som en form for takst. Negative servitutter medfører i praksis at myndighetene transformerer et privat gode om til ett eller flere kollektive goder. Begrunnelsen er at dette er et gode man ”produserer” for lite av, altså et høyverdig gode (”dyds-gode”). De kollektive godene kan i dette tilfelle være mange, for eksempel biodiversitet, rekreasjons- og naturopplevelser og landskapsestetiske opplevelser (Baardsen et al. 2005). Det finnes negative servitutter av ulikt omfang. Etter for eksempel gjeldende norsk rett er verneområder først og fremst områder som er vernet etter naturvernloven som nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, biotopsfredningsområde, naturminne og vassdragsvernområde. Dessuten kan det treffes vedtak om områdevern med hjemmel i viltloven, lakse- og innlandsfiskloven (biotopfredning) og kulturminneloven (kulturmiljøfredning). Skogbrukstiltak kan begrenses etter skogbruksloven. Det er forventet at den forventede naturmangfoldsloven, som vil erstatte naturvernloven, deler av viltloven og lakseloven vil endre en del av de negative servituttene i Norge. I tillegg til områdevern eksisterer det også et artsvern som kan innebære restriksjoner på skogsdrift.

Det kan være grunn til å anta at reduksjonen i avvirkning i Norge i forhold til Sverige kan ha sin årsak til at stadig større områder blir ”marginalisert” i Norge, og at færre arealer således er tilgjengelig for økonomisk skogproduksjon. Dersom dette er tilfelle står Norge ovenfor større utfordringer når det gjelder transport og industristruktur enn hva som er tilfelle i Sverige (og Finland).

2 Markedseffektivitet og næringspolitikk

2.1 Effektive markeder

Fra samfunnets synspunkt er det viktig at markeder er effektive. At det må være slik kan synes trivielt, men i mange sammenhenger oppleves det at det likevel ikke alltid full forståelse for at markedene må være effektive: Effektivitet er viktig fordi det vil føre til situasjoner hvor allokeringen av knappe ressurser er så god som mulig. I en skog- og trekontekst betyr dette: Et marked som fungerer slik at produksjon og utnyttelse av skog skjer så effektivt som mulig, at transaksjonskostnader av skog- og treprodukter er så små som mulig, og at det skjer en størst mulig industriell utnyttelse av dem.

Det er imidlertid viktig å forstå at effektive markeder i den ekstreme forståelse av begrepet – at markedsaktørene realiserer nytte i en friksjonsfri verden med full informasjon – ikke er oppnåelig. Alle markeder har en eller annen grad av ineffektivitet og målsettingen må derfor være å søke institusjonelle rammeverk som er bedre enn sine alternativer.

Det overordnede perspektivet på næringspolitiske inngrep i markeder begrunnes ut fra behovet for å få en effektiv allokering av ressurser, og at frie, uregulerte markeder ikke makter å realisere en slik effektivitet (se for eksempel Hervik, 2002). Dels skyldes dette:

- a. Kollektive goder:
En næring produserer goder som kan brukes av alle, men som det vanskelig kan tas betalt for – eksempelvis ren luft, fin natur, sunt miljø mv. I slike tilfeller kan næringspolitiske inngrep gjøres for å sikre at samfunnet får et visst nivå av kollektive goder.
- b. Eksterne virkninger av produksjon:
Produksjon kan innebære en negativ (for eksempel forurensing), eller en positiv virkning i forhold til andre næringer eller bedrifter (f.eks kan bruk av tre være fordelaktig ift andre materialer fordi det er fornybart, FoU bidrar til positiv utvikling for en hel næring). Næringspolitiske inngrep (eks avgifter eller subsidier) kan nyttes for sikre et samfunnsøkonomisk optimalt nivå på produksjonen.
- c. Bruk av markedsrett:
Et marked hvor en av sidene består av en (eller et fåtall) dominerende aktører kan være uheldig ut fra et samfunnsøkonomisk synspunkt. Næringspolitiske inngrep (reguleringer, lovgivning) kan benyttes for å sikre optimalt ressursforbruk

d. Informasjonssvikt:

Skjevfordelt (asymmetrisk) og ufullstendig informasjon ses ofte i sammenheng med markedsrett hvor en markedsaktør har større kunnskap enn sine motparter og således kan få et konkurransemessig fortrinn

Sentralt innenfor studier av næringspolitiske inngrep er betydningen disse har i forhold til innovasjon, verdiskaping og sysselsetting . Som nevnt er næringspolitiske inngrep viktige i forhold til å imøtegå markedsimperfeksjoner. Det er imidlertid klart at ulike politikkområder kan virke mot hverandre og at noen inngrep blir iverksatt for å bøte på negative virkninger av et annet. På denne måten kan vi stå ovenfor en rekke second-best-løsninger. Som diskutert i Broch m.fl. (2002) er det derfor et behov for en mer helhetlig innovasjonspolitik på overordnet plan der man også tar hensyn til politikkområder som ikke har innovasjonspolitiske hensikter, men der politikken som utføres får konkrete følger for bedriftens innovasjonsevne. Eksempler på dette kan være miljøpolitikk, plan- og bygningslov, samt brannforskrifter.

Reguleringer er videre blitt kritisert av flere årsaker. Lein (1996) peker på noen: Spesialisering hindres ved at skogeierne fatter for likeartede beslutninger. Følgen er at spredningen blir for liten i forhold til risiko. Rammevilkår som legges er ofte statiske og det kan således skje en forsinket tilpasning til endrede forutsetninger. Dette kan være i forhold til timing og irrasjonelle omstillinger fordi skogeierne velger metoder etter hvilke subsidier man mottar, eller forventer å motta, snarere enn ut fra reelle kostnader. I skogbruket har vi eksempler på at forventninger til reguleringsens varighet har stor innvirkning på hvordan aktørene tilpasser seg. Sist kan konsekvensen av detaljstyring føre til en pasifisering ved at skogeierne i for liten grad tar egne initiativ, men heller inntar en avventende holdning.

Det er altså ganske komplisert å designe effektive reguleringer. I tillegg til momentene som er nevnt ovenfor kommer at reguleringer alltid tar utgangspunkt i en tilstand som skyldes faktisk utvikling, men designes med utgangspunkt i en ukjent kontrafaktisk utvikling. Det er således vanskelig å vite hva som er den samfunnsøkonomisk sett optimale korreksjonen, noe som kan lede til nye feilallokering av ressurser. Man kjenner heller ikke aktørenes respons med sikkerhet. Endelig må man foreta valg mht type virkemiddel, selektivitet, grad av desentralisering mv.

2.2 Næringspolitiske prinsipper

Målsetningen med næringspolitikken er å sikre høyest verdiskaping gitt landets ressurser (NOU 2005). Grovt sett er det to grunnleggende prinsipper som er rådende i næringspolitikken. Det ene går under begrepet *næringsnøytral politikk*, mens det andre kalles *konkurransenøytral politikk* (Orvedal 2005). Sistnevnte kan karakteriseres ved at rammebetingelsene i hver enkelt næring etterstrebes å tilsvare de beste rammebetingelsene i land det er naturlig å sammenligne seg med (NOU 2003). I næringsnøytralitet ligger at alle næringer i Norge er underlagt de samme politiske rammebetingelsene (Orvedal 2005). Det betyr at det kan være forskjell på de rammebetingelser norske bedrifter har sammenlignet med hva utenlandske bedrifter er underlagt.

Samfunnsøkonomisk teori støtter stort sett opp under en næringsnøytral politikk, hvis eneste mål er å utbedre markedssvikt (jf Cappelen og Holmøy 2005). Med andre ord at det ikke er behov for politikk rettet mot rammebetingelsene til spesielle næringer, men å hindre ressursløsning i økonomien som skyldes at ulike markeder ikke fungerer effektivt. Dette kan bl.a tale for virkemidler rettet mot FoU, forurensing, manglende konkurranse og informasjonssvikt, jf pkt a. - d. i kap 2.1. Når innslaget av markedssvikt normalt vil variere mellom ulike næringer, vil en slik politikk vanligvis ikke ha en nøytral effekt i forhold til næringsstrukturen (Cappelen og Holmøy 2005). Argumentet for næringsnøytral næringspolitikk går enkelt sagt ut på at det er ineffektivt i nasjonal sammenheng å forsøke å kopiere rammebetingelser i andre land. Særlig betyr det at næringer som mottar mye støtte (evt har gode rammebetingelser for øvrig) i konkurrentland, ikke skal ha tilsvarende gunstige vilkår i Norge (sammenlignet med andre næringer). Hvis de fikk like gode rammevilkår ville det trekkes ressurser i økonomien mot næringer med lav samfunnsøkonomisk avkastning, og dermed senke velferdsnivået for hele samfunnet.

Konkurransenøytralitet har to fordeler framfor næringsnøytralitet: a) at en ikke risikerer at produktive og innovative næringer drives ut av landet som følge av aggressiv tiltrekningspolitikk i andre land, og b) rammebetingelsene vil i større grad reflektere næringenes internasjonale mobilitet (Jacobsen 2005). Sistnevnte hensyn er bl.a aktuelt i forbindelse med ”lokaliseringskonkurranse”, der gunstig beskatning og andre rammevilkår benyttes for tiltrekke bedrifter bl.a i skipsfartsnæringen. Spesielt uheldig vil det være hvis hovedkontorer og kompetansemiljøer forsvinner ut av landet som følge av at Norge mister attraktivitet (Jacobsen 2005). I så fall kan nærings- og kompetansemiljøer utarmes og næringer forvitte, noe som kan være vanskelig å bygge opp igjen.

Selv om oppfatningene knyttet til konkurransenøytralitet er ulik, så er det anerkjent at konkurransenøytralitet er et problematisk prinsipp å forholde seg til i utformingen av næringspolitikken. Spørsmål som melder seg er bl.a (jf Cappelen og Holmøy 2005, Orvedal 2005):

- Skal likhet i rammebetingelser gjelde hvert enkelt element i rammebetingelsene, eller er det den samlede effekten på lønnsomheten som er avgjørende?
- Hva regnes som rammebetingelser? Bør politikken også kompensere for forskjeller i ikke-politiske rammevilkår som produktivitet, lønn og andre faktorpriser?
- Hvilke andre land skal norsk næringspolitikk sammenligne seg med? Er det ett bestemt land eller f.eks det land som til enhver tid har de beste rammevilkårene (for ulike næringer)
- Hvilken næringsinndeling skal benyttes i kartleggingen og utformingen av rammebetingelsene?

Cappelen og Holmøy (2005) peker på at det alltid vil være mulig å finne ulikheter mellom land på enkeltområder, og at sammenligning av utvalgte elementer i en samlet politikk kan gi et misvisende bilde av politikkenes samlede effekt på lønnsomheten i ulike næringer. Orvedal (2005) hevder at det lett blir slik at sammenligner seg med de konkurrentland som har de gunstigste vilkårene, og at konkurransenøytralitet derfor vil innebære en form for ”beste-vilkårs-klausul”. Sammenligning av enkeltvilkår skaper dessuten stort rom for særinteresser, og bidrar til uoversiktighet, ustabilitet og mer administrasjon. På den annen side er det svært vanskelig å vurdere de samlede virkningene av rammevilkårene, selv for ett enkelt land.

3 Fra rammebetingelser til måloppnåelse – klynge- og innovasjonsteoretisk tilnærming

3.1 Innledning

I dette kapitlet beskrives teori om innovasjoner og rammebetingelser generelt samt at det skisseres et metodisk rammeverk basert på klynge- og innovasjonsteori som en introduksjon til å se på sammenhengen rammebetingelser – måloppnåelse via strategien innovasjon. Herunder drøftes blant annet hvordan enkelte av rammebetingelsene for skogbaserte næringer kan ses i sammenheng med de fire strategiene som er valgt for Fellessatsing Tre; innovasjon, verdikjedeutvikling, profilering og rammebetingelser samt målene som er vedtatt i fellesskap mellom næringen, virkemiddelapparat og myndigheter (0,75 kbm/capita, 26Twh, 8 mrd). Det fokuseres spesielt på innovasjonsstrategien.

Det er valgt en klyngeteoretisk tilnærming, dels for å sette rammebetingelser i sammenheng med innovasjon og verdikjedeutvikling, og dels fordi klyngeteorien adresserer internasjonal konkurransekraft. Klyngeteorien er en nyttig analytisk ramme for å forstå sammenhengen mellom rammebetingelser og innovasjon. Da menes både myndighetsbestemte rammebetingelser og bransjerelaterte betingelser. Slik sett vil det drøftes noen sammenhenger mellom betingelser og måloppnåelse samt noen sammenhenger mellom ulike betingelser. Kapitlet er ment å være et eksplorerende arbeid inn mot senere arbeid på prosjektet. For å eksemplifisere drøftingen tas det hovedsakelig utgangspunkt i trelastindustrien med dets input og output, sekundærprodukter unntatt (skog – tremekanisk - trehus og trevare).

3.2 Innovasjon knyttet til bruk og produksjon av tre

Innovasjon tar mange former og er viktig i alle aspekter av næringsutøvelse. Joseph Schumpeter (1883 – 1950) er kanskje den mest innflytelsesrike innovasjonsteoretikeren. I følge Schumpeter er innovasjoner kilden til all økonomisk vekst. Innovasjonsteorien skiller seg fra tradisjonell økonomisk teori ved å peke på at ufullkommen konkurranse er en drivkraft for økonomisk utvikling – innovasjoner gir (kortvarige) monopolsituasjoner inntil tilbud og etterspørsel balanseres og profitten som følge av innovasjonen, faller. Innovasjon skjer i følge Schumpeter (1983) innen fem områder:

- Ved introduksjon av en ny type *tilvirkningsprosess* i en bransje. Prosessen behøver ikke være en absolutt nyvinning men må være ny for den bransjen den introduseres i
- Ved introduksjon av en ny type *vare* eller *tjeneste* eller en *ny kvalitet* ved eksisterende vare
- Ved introduksjon av et nytt *marked* for en vare eller tjeneste, enten ved at markedet etableres eller ved at en eksisterende vare eller tjeneste introduseres i et nytt marked
- Ved introduksjon av en ny type *råstoff* eller *halvfabrikata*
- Ved introduksjon av en ny måte å *organisere* økonomisk virksomhet på

Oversikten over definerer innovasjon til å introdusere noe nytt eller til å introdusere kjente faktorer i nye kombinasjoner. Limtre kan stå som et eksempel der to kjente halvfabrikata (lim og plank) kombineres i et nytt produkt med forbedrede bærekvaliteter.

Innovasjonskrav har de siste årene blitt et viktig krav til bedrifter som søker offentlige midler for utvikling. Likevel, fra flere hold påpekes det at virkemiddelapparatet kanskje i for stor grad fokuserer på produktinnovasjoner (se bl.a. NUTEK 2005a) som kilde til vekst og overser de andre fire områdene nevnt over. Om vi ser på trelastindustrien vil det trolig være utopisk å se for seg at et standard utrustet sagbruk skal produsere radikalt nye produkter. Utfordringen for et sagbruk er å optimalisere råstoffet og respondere på endringer i markedet (for eksempel på tørkekrav og tilpassede lengder på planken). Så lenge mer enn 60% av kostnaden i et sagbruk er knyttet til råstoffet er det ikke unaturlig at fokuset blir skurnøyaktighet og kappoptimalisering. Det skjer stadige små, nærmest daglige innovasjoner i norske trelastbedrifter for å optimalisere råstoffbruken og tilpasse seg endret etterspørsel i markedet. I den grad det skapes nye produkter skjer dette snarere i sluttenden av næringskjedene, enten i trehusproduksjonen eller innen trevare.

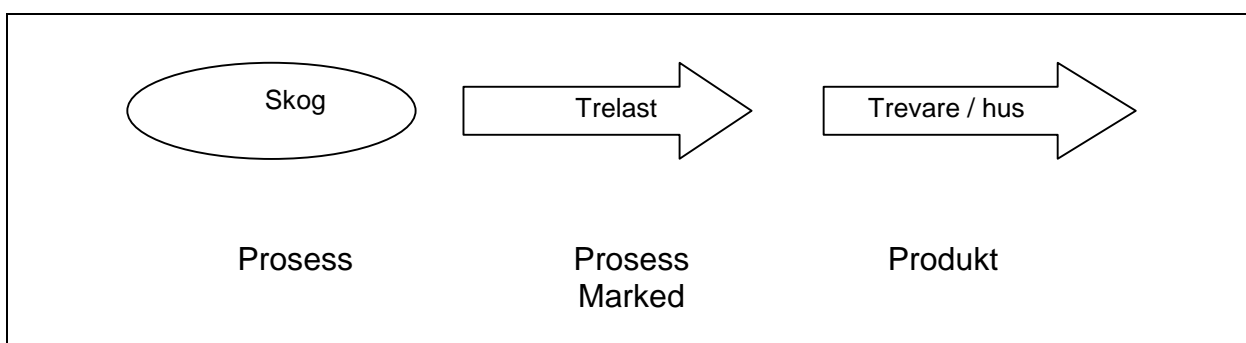
Innovasjonsteorien trekker også et skille mellom radikale og inkrementelle innovasjoner. En radikal innovasjon i trelastindustrien var for eksempel innføring av oppgangssaga eller kanskje mer omsegripende – dampmaskinen fra midten av 1800-tallet. Denne nyvinningen var ikke en absolutt nyvinning, dampmaskinen ble brukt også i andre bransjer. Endringsomfanget som teknologien fikk var en virkning av at teknologien falt sammen med en politisk liberalisering av næringsvirksomhet (ref. opphevelse av sagbruksprivilegiene), noe som gjorde at også landsbygdfolket kunne drive handel. Saging ble flyttet fra byene og inn i skogen. Likevel, i det daglige og for de fleste bedrifter, er det de inkrementelle forbedringene, innovasjon i små skritt, som har størst verdi i regnskapet. 0,1 millimeter forbedret skurnøyaktighet kan bety økt plankeuttak fra råstoffet i bytte med flis som har betydelig lavere verdi. Likeså kan økning av tørkepresisjonen bety en økning i trelastverdien som markedet er villige til å betale ekstra for.

Disse daglige forbedringene stammer ikke fra nye produkter, men snarere forbedret råstoffutnyttelse og markedstilpasset kvalitetsutvikling av produktene. Forbedringene realiseres ved god organisasjonskultur og koordinering i bedriftenes prosesser, i noen grad ved koordinering bakover i næringskjeden (aptering i skogen).

Det er nødvendig å ha forskjellige innovasjonsperspektiver på forskjellige deler av de skogbaserede næringene. Fra skogen kan det ikke komme andre fysiske produkter enn rundtømmer og

bremsel, men skognæringen kan ved sine avvirkningsprosesser tilpasse råstoffleveransene slik at senere ledd i kjeden igjen kan redusere råstoffkostnaden.

Skogen kan også produsere opplevelser som jakt og rekreasjon, men disse produktene påvirker for eksempel ikke direkte avvirkningsvolum. Snarere kan det kanskje være sånn at avvirkning og hogstflater forringer opplevelsen. Produkter fra et sagbruk vil i hovedsak være marginalt innovative, men snarere en tilpassing av nøyaktighet i skuren, sortering / kapping og tørkeprosesser. Dette peker i retning av at trelastindustrien har og må ha et innovasjonsfokus på prosesser og ikke radikalt nye produkter. Ser vi i sluttenden av verdikjeden har vi kanskje et mer produktorientert innovasjonsfokus. Husfirmaer og trevareleddet lanserer hvert år nye hustyper og møbelvarianter.

Figur 7 Skogbaserte verdikjeder og innovasjonsfokus, ett eksempel.

Det er også verdt å reflektere over mulige målkonflikter mellom de forskjellige delene av en skogbasert næringskjede. Målet om økt avvirkning er en volumstrategi som, om den skal realiseres gjennom trelastbransjen, må bety at sagbrukene kjøper mer tømmer. Skal sagbrukene kjøpe mer tømmer og samtidig nødvendigvis fokusere lønnsomhet (råstoffoptimering) må selvsagt etterspørselen etter treprodukter øke. Eventuelt må trelastindustrien øke sin konkurranseevne ved enten å øke volumet på utemarkedene alternativt ved reduksjon av import på hjemmemarkedene eller ved at trelast får nye anvendelser hjemme (økt volum).

Tabell 3. Strategier for økt tømmerforbruk.

Strategi	Tiltak	Hvor i næringskjeden	Innovasjon
Økt eksport	Konkurranseskraft	Trelast og videreføring	Prosess og marked
Redusert import	Konkurranseskraft	Trelast	Prosess
Økt hjemmemarked	Produktinnovasjon	Ferdighus og trevare	Produkt

Næringer som utnytter massevirke og sekundærprodukter fra trelastproduksjon (flis i alle sortimenter) er selvsagt også en strategisk næringsgren for økt avvirkning. Denne strategien drøftes ikke her – dette vil berøre forhold som balansert uttak av tømmerkvaliteter (sagtømmer i balanse med massevirke) som krever mer presise beregninger enn det som er gjort på dette stadiet.

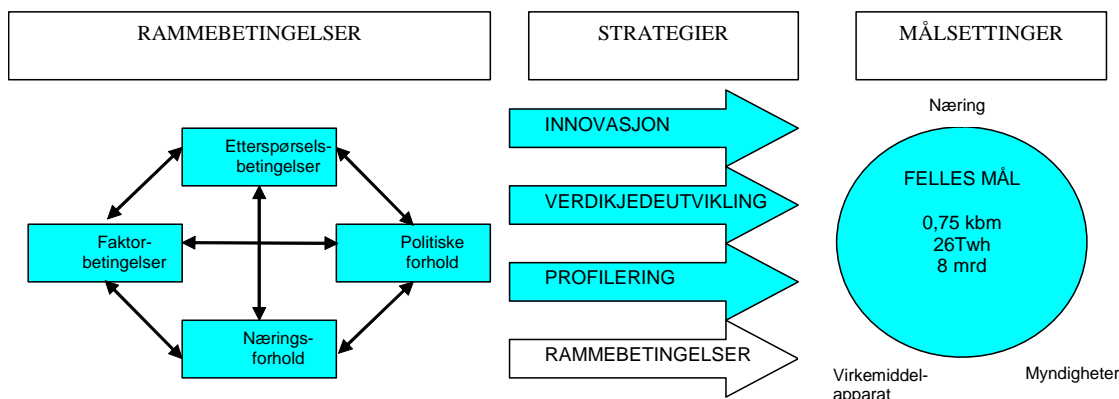
3.3 Klyngeteori anvendt på skogbaserte næringer

Hvorfor blir en næring en suksess i et land men ikke i et annet, selv om ressursgrunnet er det samme? Dette var problemstillingen Michael Porter ville svare på i en undersøkelse på slutten av 80-tallet. Dette var starten på en ny teoriretning – klyngeteorien (Branstad og Branstad, 2001) som siden har fått en sentral rolle både for å kartlegge konkurransekraft i næringer og for å utvikle nye næringspolitiske virkemidler. Klyngeteorien har noen kjennetegn som skiller den fra tradisjonell økonomisk teori, ikke minst det å utviske bransjeinndelingen men snarere se på hvem som har relasjoner til hverandre, enten vertikalt (kunde – leverandør) eller horisontalt (konkurrenter – samarbeidspartnere). Ved å se på klynger som relasjonelle systemer blir for eksempel virkemiddelapparat, forskning, maskinvareprodusenter m.m. en del av et system som omtales som en klynge. Relasjonene er en ting i dette bildet – viktigere er hva relasjonene bidrar til. En klynge vil utvikle konkurransefortrinn kun om relasjonene vertikalt (kunde – leverandør) og horisontalt (konkurranse, samarbeid) medfører skalafordeler eller bidrar til innovasjonspress, kunnskapsdeling eller komplementaritet. Klyngeteorien forklarer altså hvordan blant annet innovasjoner skapes som følge av de betingelser som eksisterer i bedriften og i bedriftens omgivelser. Klyngeteorien skiller seg også fra tradisjonell teori ved å verdsette positive bivirkninger i bedriftene (eksternaliteter) i økonomisk utvikling. Eksempelvis vil kunnskap skapt i en bedrift tilflytte andre bedrifter når arbeidskraften flytter. Andre klyngeteoretikere er opptatt av hvordan kunnskap og informasjon flyter i uformelle nettverk (bransjeforeninger, Rotary, på puben). Flyten stimuleres av geografisk nærhet mellom bedriftene men i Porters opprinnelige modell var ikke en klynge nødvendigvis det samme som samlokalisering. Den maritime klynge i Norge er for eksempel et eksempel på en klynge som er spredt.

Klyngeteorien har gjennomgått utviklinger i flere retninger, fra å være en analytisk ramme for å se på interne og eksterne rammebetingelsers påvirkning på utvikling, innovasjon og konkurransekraft, til å bli en normativ anvisning for hvordan næringsutvikling bør drives. I dag ser vi at midler fra Innovasjon Norge vris fra bedriftsrettede tilskudd til klyngeinspirerte programmer (som for eksempel Arenaprogrammet). Det samme ser vi over hele Europa. EU og Norge er på linje i denne transformasjonen over i programmer der tilskudd i økende grad gjøres avhengig av at det etableres nettverk og partnerskap. I seg selv gjør dette tilskuddene mindre tilgjengelige, ”riggingen” av partnerskap er i seg selv en øvelse som de færreste bedrifter har ressurser til. Slik sett har dette åpnet opp for prosjektorganisasjoner som spesialiserer seg på ”rigging” og søknadsskriving. Dette er likevel ikke til disfavør for Norge – denne vridningen av tilskudd gjelder alle Nordiske land.

Modellen i Figur 8 er en omskrivning av klyngeteorien der sammenhengen klynge – strategi – målsetting (verdiskaping) beskrives for skog- og trebransjen. I Porters utgangspunkt var tilfeldigheter også viet plass – dette elementet er holdt utenom her. Likevel er tilfeldigheten ”oljefunn” og det påfølgende Norge som oljenasjon en svært viktig tilfeldighet som preger mange næringers betingelser. Oljeøkonomien har påvirket Norge gjennomgripende og det er ikke vanskelig å se for seg at skogbaserte næringer hadde hatt et annet kostnadsbilde i et Norge uten olje.

Modellen i Figur 8 skal forstås slik at strategier er de oppgraderingsmekanismer som forteller ”hva som skal gjøres” for å nå målsettingene. Rammebetingelsene er de interne og eksterne betingelsene som strategiene skal realiseres innenfor. Målsettingene er de operasjonaliserte verdiene for verdiskaping.

Figur 8: Rammebetingelser – strategi – målsetting (etter Reve og Jakobsen, 2001).

I det følgende drøftes noen sider ved rammebetingelse slik de framstår i et klyngeperspektiv samt rammebetingelsene sett i sammenheng med strategier og målsettinger. Hensikten er å beskrive et metodisk rammeverk og en ”bro” mellom rammebetingelser og felles mål, først og fremst gjennom strategien ”innovasjon”. Men først en liten problematisering; ”rammebetingelse” hører ikke naturlig inn som en strategi på lik linje med innovasjon. Rammebetingelser, enten de er myndighetsbestemte eller skapt av historie, marked eller tilfeldigheter – er i denne sammenheng mer å se på som taktikk, d.v.s. ”hvordan strategiene realiseres”. Endring av rammebetingelser må knyttes til et formål, det må ha en hensikt og hensikten må være å underlette strategiene innovasjon, verdikjedeutvikling og profilering.

3.3.1 Faktorbetingelser

Med faktorbetingelser menes nasjonens situasjon knyttet til produksjonsfaktorer, for eksempel kvalifisert arbeidskraft, råstoff eller infrastruktur. Tradisjonelle analyser har som forutsetning at god tilgang på relativt rimelige faktorer virker positivt på konkurransevnen. Klyngeteorien avviser ikke dette kategorisk men peker også på at faktorbrist kan være en kime til kompensatorisk innovasjon. Rikelig tilgang, og dermed rimelige innsatsfaktorer, kan være et hinder for innovasjon og dermed svekke konkurransekraften (Teigen, 1999).

Relevante faktorbetingelser er blant annet:

- Tømmerpris
- Kostnad for virkesmåling
- Tilgang på arbeidskraft med relevant kompetanse
- Energipriser

- Transportpriser
- Kapitalressurser
- Infrastruktur

Et sammensatt eksempel:

Prisen på virkesmåling er ca 5 kroner høyere pr kubikkmeter innmålt virke i Norge enn i Sverige. Av dette utgjør lønn 2 kroner mens produktivitet utgjør 3 kroner (Størdal, 2003). Lønnsandelen sorterer direkte under faktorbetingelser i klyngeteorien mens produktivetsandelen trolig har sammenheng med næringsforhold, d.v.s. volum innmålt virke pr leverandør som igjen har sammenheng med at norske skogeiere er relativt små (næringsstruktur). Slik ser vi at næringsforhold som for eksempel eierstrukturer påvirker faktorpriser. Muligheten for myndighetene til å kompensere for denne mer-kostnaden begrenses trolig av konkurranselovgevingen slik at innovativ reorganisering ville være en strategi.

I følge Porter eksisterer det et hierarki blant faktorbetingelsene. Råstoffressursene er viktigste faktorbetingelse for råvarenære næringer – i seg selv ganske logisk da tømmer står for den største kostnaden i et sagbruk. Denne kostnaden er et produkt av tilbud og etterspørsel, men også av kostnaden på transport som igjen delvis er et resultat av transportpolitiske vedtak. Transportkostnader er en av begrunnelsene for den sterke argumentasjon for et transportpolitisk løft i Norge. I og med at dette er så selvsagt kan det derfor være verdt å løfte fram faktoren ”arbeidskraft”:

Fra bedrifter innen alle ledd av verdikjeden meldes det om utfordringer knyttet til organisasjon og arbeidskraft. Det defineres som en utfordring at arbeidsstokken øker i gjennomsnittsalder og med problemer om å rekruttere til disse næringene³. Innsatsfaktoren ”arbeidskraft” kan bli en knapphetsfaktor for skogbaserte næringer generelt. Om bedriftene i økende grad taper konkurransen om arbeidskraft vil dette kunne bety en langsiktig utfordring for hele næringen. Dette peker på behovet for nyvinninger innen hvordan bedriftene organiseres men også på et profileringsbehov. Likevel, sannsynligvis holder det ikke å peke på næringens fortreffelighet. Alternativene for dagens unge nordmenn vil trolig framstå som mer attraktive (?). Grunnleggende markedsføringsteori sier at god markedsføring ikke bare er avhengig av profilering men også av produktutvikling. ”Produktet” – en karriere i skogbasert næring må i seg selv være et attraktivt ”produkt”.

3.3.2 Etterspørselsbetingelser

”Kvaliteten” på hjemmemarkedets kunder og om disse speiler internasjonal etterspørsel er et sentralt tema i klyngeteorien. Poenget er at et kresent hjemmemarked skjerper bedriftene og tvinger fram markedstilpasset utvikling og innovasjon. Dette er en teoriensats som forklarer trelastbedrifters utvikling. Krevende kunder presser fram justeringer i skur, sortering og tørkeprosesser. Spørsmålet er om hjemmemarkedet har denne funksjonen eller om disse kravene

³ Østlandsforskning deltar som følgeforskere i trelastindustrien i Glåmdalen og trehussektoren i Hamarregionen; begge næringer peker på denne utfordringen

kommer direkte fra utenlandske kunder. Med gode relasjoner mot eksportmarkedene bør det ikke være noen nødvendighet med geografisk nærhet så lenge endret etterspørsel omsettes i innovasjon i bedriftene. Samme betraktning er gjort i klyngeanalyser i fiskeindustrien som leverer til Japan (Branstad og Branstad, 2001).

3.3.3 Næringsforhold.

Næringsforhold er næringsinterne forhold skapt av historie, naturgitte forhold og tilfeldigheter. To forhold kan holdes fram basert på klyngeteorien:

- *Relaterte og støttende næringer.* Fravær eller tilstedeværelse av innovative og konkurranse-dyktige underleverandører.
- *Strategi, struktur og konkurranse.* Forhold som styrer hvordan bedrifter skapes, styres og organiseres. Konkurranse som skjerper bedriftene.

Strategi og styring er et annet aspekt som regulerer næringen. Konserndannelser og en utvikling i retning av få konserner svekker trolig mulighetene for klyngedannelser. Et konsern søker å samle ressurser og kunnskap i konsernet og har internalisert de positive virkningene som bedriftene skaper. Konserndannelser og også fjerneierskap kan slik sett føre til at denne næringen strukturmessig ikke passer inn i framtidige utviklingsprogrammer og ekskluderes fra tilskudd til utvikling.

3.3.4 Politiske forhold.

Politiske forhold eller myndighetenes rolle er ikke gjort til et sentralt poeng i Porters opprinnelige modell. I omskrivning av teorien til nordiske forhold har disse rammebetingelsene derimot blitt løftet fram til en mer sentral plass. Relevante hovedmomenter eller det som kan kalles myndighetsbestemte rammebetingelser er (Størdal, 2003):

- Tilskudd og programmer
- Lovregulering
- Skatter og avgifter

Her skal vi la en substansiell drøfting av disse momentene ligge, men heller påpeke hvordan en normativ variant av klyngeteorien er i ferd med å endre tilskuddsforholdene i Norge og Europa. En dreining over i klyngeinspirerte programmer gjør at bedrifter som vil delta i slike offentlig delfinansierte utviklingsprosjekter må tenke partnerskap og nettverk. I seg selv er dette gjerne positivt men det problematiske er at programmene gjerne har noen normative ansatser om hvem disse partnerne bør være. Særlig FoU-aktører anses som sentrale i teoriene pr dags dato⁴. Dette er en ramme som bedriftene må tilpasse seg og som ikke nødvendigvis gir partnerskap som er tjenlige.

⁴ "Triple helix" er et viktig element i nyere organisering av FoU-arbeidet, dvs samspillet mellom triangellet Fou-institusjoner-offentlige myndigheter-private aktører for å skape innovasjon.

Dette peker på at det normative rammeverket i virkemiddelapparatet ikke nødvendigvis er tilpasset næringens struktur. Slik sett er det ikke bare de formelle lovene som påvirker rammebetingelsene men også de uformelle rammene eller teoriene som har trengt inn i virkemiddelapparatet.

3.4 Klyngeteori som en analytisk ramme til diskusjon om rammebetingelser

Dette kapitlet har forsøkt å peke på at rammebetingelser kan ses isolert som myndighetsbestemte, men som regel eksisterer det flere sammenhenger enn å knytte en nærings betingelser til myndighetenes bestemmelser. Betingelsene inngår i komplekse sammenhenger der historie, natur, internasjonale forhold og tilfeldigheter inngår. Klyngeteorien kan imidlertid fungere som en analytisk ramme i fortsettelsen for å se disse sammenhengene og hvordan de kan knyttes an til strategier og målsettinger.

Videre er det et viktig poeng at en næring som innbefatter alt fra skogbruk til konsumentklare varer, via volumproduserende sagbruk, ikke kan baseres på en innsnevret innovasjonsstrategi. Et sagbruk kan ikke sammenlignes med en bedrift i Silicon Valley eller en life-science bedrift. Et sagbruk har helt andre betingelser for å overleve – faktorbetingelsen råstoff er den viktigste betingelsen og råstoffoptimering blir viktig. Støtte og tilskudd til innovasjonsprosjekter (innovasjonsstrategien) kan være et viktig bidrag til å oppnå målsettingene, men virkemiddelapparatet og opinionsdannere behøver å utvikle et bredere perspektiv på innovasjon for å fange denne mangfoldige næringens utfordringer.

4 Rammebetingelser av betydning for verdiskapning i skogbaserte verdikjeder i Norge, Sverige og Finland

Dette kapittelet har som hensikt å presentere relativt bredt betydningsfulle rammebetingelser i Norge, Sverige og Finlandet utgangspunktet for kartleggingen er en struktur som følger:

- bruke et verdikjedeperspektiv
- skille mellom ulike bransjespesifikke og generelle rammevilkår
- analysere rammebetingelser i et nordisk perspektiv.

Dette er skjematisk strukturert i figuren under:

Bransjespesifikke rammebetingelser		Ressurser			Primærproduksjon			Foredling			Sluttmarked		
		Norge	Sverige	Finland	Norge	Sverige	Finland	Norge	Sverige	Finland	Norge	Sverige	Finland
Bransjespesifikke rammebetingelser	Lover og regler												
	Skatter og avgifter												
	Overføringer og tilskudd												
	Off. bransjerettet utdannings- og FoU-virksomhet og -støtte												
	Relative priser												
Generelle rammebetingelser	Skatte- og avgiftssystemene												
	Veginvesteringer og transportreguleringer												
	Valuta, renter, kostnadsnivå og kapitaltilgang (konkurransevne)												
	Distriktpolitiske virkemidler (skatte- og avgiftsreduksjoner, transportstøtte mv.)												
	Konjunktur- og inntektsutvikling (konkurransevne)												

Figur 9 Struktur på kartlegging av rammebetingelser i Norge, Sverige og Finland

Som det vil framgå har det i noen tilfeller vært uohensiktsmessig å følge denne strukturen da enkelte rammebetingelser griper inn i hverandre og i ulike ledd i verdikjeden. Videre er det slik at for noen typer rammebetingelser (som for eksempel lover og regler samt skatter og avgifter) kreves en helhetsforståelse av systemene i det enkelte land. Det å kun studere enkeltelementer i en partiell analyse for så å sammenligne mellom land vil i beste fall kunne være misvisende og krever en atskillig større fordypning enn det som strukturen i figuren over tillater. Hensikten med kapittelet har likevel vært å gi en grov oversikt over visse rammebetingelser som i neste

omgang, og knyttet sammen med rammeverket diskutert i forrige kapitler, vil danne grunnlag for disponering av mer konkrete studier av de mest interessante rammebetingelsene som har betydning for næringsutøvelse og innovasjon i de nordiske land.

4.1 Generelle rammebetingelser

I dette delkapitlet beskrives rammebetingelser som gjelder for alle typer næringsvirksomhet i de tre landene. Vi har lagt vekt på drøfte rammevilkår av særlig betydning for skogbruket og treindustrien, og da med særlig oppmerksomhet knyttet til ordninger hvor landene er ulike. Kapitlet tar for seg skatte- og avgiftssystemene, transportsektoren, distrikts- og regionalpolitikk og drøfter også kort energimarkedet ettersom skogbruket og treindustrien er viktige på denne sektoren både som bruker og leverandør.

4.1.1 Skatte- og avgiftssystemene

Sverige

Fra og med 1991 er det definert tre inntektskilder: tjenester (ansettelsesforhold, oppdrag, pensjoner etc.), næringsvirksomhet (yrkesmessig selvstendig arbeid, herunder innehav og salg av avvirkningsrett), og kapital (renter, realiserte verdiøkninger etc.).

Inntekter fra tjenester og næringsvirksomhet regnes i utgangspunktet som arbeidsinntekt (förvärvsinnekost). Fra denne inntekten avgår en viss andel av allmenn pensjonsavgift (normalt 12,5 % av inntekten) og et grunnfradrag (varierer mellom 11600 og 28800 kroner). Marginalskatten er progressiv med flere innslagspunkt fra 33 % til 58 %. Kapitalskatten er imidlertid fast proporsjonal på 30 %.

I Sverige ses all næringsvirksomhet under ett og overskudd eller underskudd i ulike næringer kan kvitteres mot hverandre. Når gevinsten i næringsvirksomhet beregnes, framregnes en sjablonmessig beregnet rente som er beregnet fra et underlag som er lik egenkapital i bedriften ved beskatningsårets inngang (Lönnstedt og Rosenqvist, 2001). Renten er satt til hhv 5 og 1 prosentpoeng over, statslånsrenten 2 år før for hhv positiv og negativ rentefordeling⁵. Denne metoden for å dele gevinst i erstatning for arbeid og avkastning på egen kapital innebærer at det ved positiv avkastning (positiv rentefordeling) får gjøres et fradrag fra næringsinntekten som beskattes som kapitalinntekt.

Man skiller mellom aktiv og passiv næringsvirksomhet. Aktiv næringsvirksomhet er virksomhet som normalt er minst 1/3 av heltidsstilling (unntak for næringsvirksomhet av mindre omfang).

Andre generelle skatteordninger er:

- Eiendomsskatten er 1 % av takseringsverdi (dog ikke over 4 % av husholdningens samlede inntekter). Gjelder ikke for verdi av skog og skogimpediment.

⁵ For inntektsåret 2006 var satsene hhv. 8,26 % og 4,26 %.

- Det skal foretas en planmessig avskrivning. Direkteavskrivning kan gjøres for anleggsmidler med en beregnet levetid på opptil tre år eller for anleggsmidler av mindre verdi (høyst 2000 kr ekskl. mva.) Avskrivningssatsene er:
 - o Skogsbilveger 10 %
 - o Næringseiendom 2 %
 - o ”Ekonomibyggnader” 4 %
 - o Restverdiavskrivninger, høyst 25 %
 - o Regnskapsmessig avskrivning, høyst 30 %

Merverdiavgiften er, for hoveddelen av solgte varer og tjenester, 25% av salgsværdien. Det er ikke merverdiavgift på omsetning av voksende skog, samt ved overlatelse av rett til jordbruksdrift (forpaktning). Beløp på skogskontoen skal være uten merverdiavgift da denne inngår når virkesalget skjer. Ved tillemping av betalingsplan skal merverdiavgift inngå når beløpet tas til inntekt.

En landbrukseiendom inndeles i en næringsdel og en privatbostedsdel. Inntekt fra salg av eiendommen skal beskattes det år kjøpekontrakten undertegnes. Vanligvis selges hele eiendommen samtidig til en og samme kjøper, men ved beregning av realiseringsgevinsten må næringsdelen og privatbostedsdelen beregnes separat.

Når fysisk person eller dødsbo selger en næringseiendom (dvs næringsdelen) vil beskatning foregå i to steg.

1. Tilbakeføring, dvs fradrag for verditap osv som er gjort i løpet av tiden vedkommende har hatt eiendommen tas til inntekt. Dette gjelder bl.a. verdinedskrivninger for bygninger, skogsavdrag osv. Dersom eiendommen selges med tap skal bare avdrag for ”förbättrade reparationer och underhåll” tilbakeføres fullt ut. Øvrige fradrag skal tilbakeføres med redusert beløp alt etter størrelsen på tapet.
2. Beregning av kapitalinntekt eller –tap. Gevinsten beregnes som forskjellen mellom inntekten fra salget (dvs forskjell mellom salgsum og kjøpesum) og omkostninger forbundet med salgene. Til kapitalinntekt tas 90% av gevinsten, er det tap er 63% av tapet fradragsberettiget.

Når en eier har mottatt en engangserstatning (for eksempel i henhold til ”naturvårdslagen”) anses det å foreligge avhending av en del av eiendommen. Reglene for beregning av kapitalgevinst skal tillempes for beskatning av engangserstatning.

Ved beregning av grunnlaget for arve- og gaveskatt gjelder særskilte regler for enkeltvise næringsvirksomheter. Grunnlaget finnes gjennom å redusere substansverdien til 30%.

”Grønne skatter”

I 1990 ble det innledet en skattereform i Sverige, mao. at skatt på forbruk av energi og miljøutslipp skulle øke og inntektene dette skapte skulle benyttes til å senke andre skatter, spesielt skatt på arbeid. I perioden 2001-2010 beregnes skattereformen å omfatte 30 mrd SEK, hvorav 9 mrd

kommer i perioden 2004-2006. Hittil har reformen betydd økning av skatten på utslipp av CO², avgiften på diesel og el-skatt for industrien.

Skatt på utslipp av CO² ble innført i 1991 for fossile brensler i vareproduksjon. I 2005 utgjorde denne skatten 91 svenske øre pr kg utslipp CO². Elproduksjon som baseres på fossile brensler belastes svovelskatt og "kväveoxidavgift" (CO²-avgift). Kjernekraftproduksjonen belastes med "særavgifter" som for 2006 beløper seg til 6,75 svenske øre pr kWh (SGKS 2005).

Finland

Arbeidsgiverne i Finland skal betale for arbeidsgivernes "sosialskyddsavgift", som består av folkepensionsavgift og sykeforsikringsavgift. For årene 2003-2005 ble det for visse kommuner, og innen visse grenser⁶, innført et fritak avgiften for arbeidsgivere i Lapplands, Uleåborgs og Västra Finlands Län. Målet med forsøket var å utrede hvordan en slik lettelse påvirker sysselsettingen og arbeidsgivernes sysselsettingbetingelser i de kommuner der loven gjaldt (SOU 2005 c).

En annen regionalt begrunnet ordning innen skattesystemet i Finland er nedfelt i loven om økte avskrivninger innenfor "utvecklingsområdet" (Stödområde I og II). Ordningen gjelder bl.a med unntak av foretak som driver med foredling av jordbruksprodukter, og er avgrenset til visse typer investeringer.

Skatt på utslipp av CO² utgjør 20-30 Euro pr tonn (Finnish Forest Industries Federation 2006).

4.1.2 Investeringer og reguleringer i transportsektoren

4.1.2.1 Vegtransport

Transportkostnadene utgjør ca 20 % av driftskostnadene i skognæringen, og transportkostnadenes andel av totalkostnadene har økt det siste 10-året (Trefylket 2006). Vegtransport utgjør hovedtyngden av alt transportarbeid for rundvirke. For eksempel utgjør dette omkring 70% av alt transportarbeid på tømmer i Norge. Ca 70 prosent av den innenlandske råvaretransportkostnad, cirka 430 millioner kroner årlig, er knyttet til tømmerbiltransport (TF 2005).

Ingen av landene har direkte støtte på tømmertransport. Dog finnes imidlertid støtteordninger for transport av ferdigvarer (for eksempel trelast) i Sverige. Disse er omtalt under distriktpolitiske virkemidler i kap 1.3.

Siden 1990 har totalvekt på vogntog vært noenlunde den samme i Sverige og Finland. Begge land innførte 56 tonn totalvekt i 1990 (60 tonn vinterlast i Finland), og 60 tonn totalvekt i 1993. Tilsammenligning har Norge siden 1982 tillatt 50 tonn totalvekt.

⁶ Avgiftsfritaket kunne ikke overstige 30 000 Euro pr år, dvs 90 000 for alle de 3 årene. Rett til avgiftsfritak gjaldt ikke til arbeidsgivere innen bransjene transport, produksjon, foredling eller salg av de jordbruks-, fiskeri eller andre produkter omtalt i bilag 1 til EU-grunnlaget.

Sverige og Finland innførte det såkalte modulsystemet i 1997 som tillater 25,25 meter vognlengde. I Norge har det fra 1984 har det vært mulig å anvende 22 meter vogntog til tømmertransport på veier som generelt er åpen for 18,75 meter vogntog. Av like stor betydning for næringsutøvelsen er vegnettet som setter begrensninger på totalvekt og akseltrykk.

Norge

Riks- og fylkesveinettet utgjør cirka 60 prosent av det offentlige veinettet. Av disse veiene er cirka 95 prosent av riksveinettet tilgjengelig for 50 tonn totalvekt (BK 10/50) og 70 prosent er tilgjengelig for 22 meter vogntog. For fylkesveiene er 54 % tilgjengelig for 50 tonn (10 tonn aksellast), og 48 % tilgjengelig for 22 m. De øvrige 40 prosent av veinettet er kommunale veier uten samlet statistikk for vekt- og lengdebegrensninger. Det kan nevnes at 70 % av all tømmertransport med bil i Hedmark har en transportrute fra skog til industri som inkluderer en fylkesvei (Trefylket 2005).

Transportbrukernes fellesorganisasjon (TF) har anslått at begrensninger i forhold til dagens maksimalbestemmelser (10 tonn akseltrykk og 50 tonn totalvekt - BK 10/50) koster skognæringen cirka 40 millioner kroner årlig (i forhold til alternativet med 56 tonn). TF anslår norske transportkostnader å ligge 20-25 % høyere enn svenske og finske. Av dette skyldes ca 70 % av kostnadsforskjellen mellom Norge og Sverige svakere rammebetingelser knyttet til kjøretøybestemmelser, infrastruktur og avgiftsnivå (TF 2005a). TF har beregnet at med de samme kjøretøysbestemmelsene som i Sverige og Finland ville tømmertransportkostnadene reduseres med ca 200 mill kr årlig.

Det har vært arbeidet over en periode med å få innført en totalvektsgrense på 56 tonn for tømmervogntog (lengde 22 meter). I Statsbudsjettet for 2007 er det, som en del av Regjeringens satsing på skog, lagt opp til at transportvilkårene for tømmertransport forbedres ved at det kan åpnes for inntil 56 tonn på deler av vegnettet⁷. Det norske veinettet krever (bru)forsterkninger for å kunne tåle 56 tonn, men deler av veinettet kan åpnes for 56 tonn (www.tf.no 1.7.06). Videre vil det åpnes for en prøveordning med EU's modulsystem, dvs inntil 25,25 meter vogntog for godstransport på noen strekninger⁸.

Sverige

Det skilles mellom tre ulike bruksklasser, BK1, BK2, og BK3. Maksimal totalvekt utgjør 60 tonn for BK1, 51,4 tonn for BK2 og 37 tonn for BK3. BK3 blir også benevnt som 8/12 klasse ettersom akseltrykk begrenses til 8 tonn og boggitrykk til 12 tonn. I følge Vägverket er cirka 97 prosent av de offentlige veier åpne for vogntogtrafikk med 60 tonn totalvekt og 25,25 meter lengde.

Som et ledd i overgangen til "grønne skatter" ble det foreslått innført en kilometerskatt på veitransport (SOU 2004a). For kjøretøy som brukes i skognæringen ble avgiften foreslått satt til 3,67 kr pr kjøretøykilometer. Löfroth et. al (2005) har beregnet at forslaget vil innebære kostnadsøkninger på 30-40 % for store deler av svensk skognæring (s. 14). I følge den transportpoli-

⁷ <http://odin.dep.no/lmd/norsk/dok/statsbudsjett/2007/nyheter/049051-070029/dok-bn.html>

⁸ <http://odin.dep.no/sd/norsk/aktuelt/pressem/028061-070089/dok-bn.html>

tiske proposisjonen (Proposisjon 2006) skal en analyse av transportkattens effekter på regioner og næringer presenteres i løpet av høsten 2006 med sikte på beslutning i Riksdagen våren 2007.

Finland

Selv om standarden varierer mellom veiene, er alle offentlige veier i prinsippet åpne for 60 tonn totalvekt og 25,25 meter lengde hvis ikke annet er skiltet.

4.1.2.2 Jernbanetransport

De gjennomsnittlige kostnader for tømmertransport på jernbane i Finland og i Sverige er 0,16-0,18 kr/tonnkm eller om lag 65-70 kroner/kbm (gjelder rasjonelle transportopplegg). Dette tilsvarer ca 70 prosent av gjennomsnittskostnadene i Norge⁹ (TF 2005b, Statistical Yearbook of Forestry).

Norge

Jernbanevirksomhet i Norge reguleres først og fremst av Jernbaneloven med forskrifter. Fra slutten av 1996 ble det åpnet for konkurranse mellom ulike trafikkutøvere. De mest aktuelle skatter og avgifter forbundet med jernbanetransport er drivstoffavgifter og elektrisitetsavgifter. Kjørevegsavgiften, som utgjorde for 8-9 % av variabel kostnad ved jernbanetransport i Norge, ble fjernet med virkning fra 1.1.06. I forslaget til statsbudsjett er det foreslått å fjerne el-avgiften for jernbanetransport fra 1.1.07, men også å innføre en nox-avgift for dieseldrevne tog¹⁰. Det er usikkert hvordan avgiftsendringene vil slå ut, men det kan nevnes at om lag 70 % av alt norsk virke på bane kommer fra Rørosbanen og Solørbanen (Lein og Gillebo 2003).

Sverige

Sverige har praktisert konkurranse på sporet i mange år, men det er fortsatt Green Cargo (tidl Statens Järnvägar) som er den dominerende aktør. I 2003 ble det transportert vel 5 mill tonn rundvirke på bane i Sverige, ca 10 % av totalt transportert volum, mens andelen av transportarbeidet (antall tonnkm) utgjør ca 25 % (Skogsstyrelsen 2005).

Finland

Konkurranse på jernbanenettet er nytt i Finland, og kom etter Sverige og Norge. Størstedelen av det importerte virket (80 %) transporteres på jernbane, mens andelen for innenlands virke er 15 %. Jernbanens transportandel er økende for industriprodukter, ikke minst fordi skogindustrien ønsker å begrense antallet utskipningshavner og dermed at transportavstandene på land dermed øker noe (Finnish Forest Industries Federation 2006).

⁹ Før fjerningen av kjøreveisavgiften, se omtale under.

¹⁰ 15 kr pr kg utslipp, jf pressemelding fra Finansdepartementet 6.10.07.

4.1.3 Distriktpolitiske virkemidler av betydning for skogbruk og treindustri

Siden Sverige og Finland ble medlemmer av EU i 1995 er regionalpolitikken i Finland og Sverige blitt endret, bl.a ved muligheten til å få tilgang til midler fra EUs strukturfond.

Sverige

Riksdagen la i 2001 strategien for "En politik för tillväxt och livskraft i hela landet" der det ble foreslått tiltak inndelt i fem områder:

- sterkere regioner og kommuner
- økt kunnskap og kompetanse
- styrke entreprenørskap og grundere
- lokal utvikling og mer attraktive livsmiljøer
- et godt servicenivå i hele landet

Utviklingsstrategien er dels nasjonalt overgripende, og dels spesielt innrettet mot geografiske områder som har svak utvikling. Det arbeides i stor grad gjennom partnerskap, bl.a gjennom regionale vekstavgifter ("tillväxtavgifter"), som etter 2004 er videreført i regionale utviklingsprogram og "tillväxtprogram", hovedinstrumenter i den regionale utviklingspolitikken (jf NUTEK 2005b og 2006). Sistnevnte er et instrument for regional vekst med aktiv deltakelse på länsnivå. I 2004 var den totale finansieringen innen rammen av "tillväxtprogram" 17,6 mrd SEK, hvorav 14 % stammer fra EUs strukturfondsmidler. I retningslinjene for programmene er tre områder pekt ut som strategiske:

- framskaffe arbeidskraft og kompetanseutvikling
- entreprenørskap, næringsutvikling ("företagande") og foretaksklima
- innovasjonssystem og klustre.

I tillegg til disse tre områdene er hhv også Infrastruktur og Attraktive regioner pekt ut som arbeidsområder. Flere prosjekter berører i større eller mindre grad treindustrien, som er en viktig industrigren i mange regioner i Sverige. Som eksempel på prosjekter som støttes kan nevnes "The Packaging Arena" i Värmland og kluster-orienterte prosjekt i treindustrien i Jönköping og Västernorrlands län. Rudquist (2001) trekker fram at EU-midler og finansiering via "tillväxtavgiftene" flere steder har finansiert prosjekter med mål om øke utnyttelsen av biobrensel fra skogen.

Den svenske regjeringen la i juni 2006 fram en ny strategi for regional utvikling; "En nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013" (Næringsdepartementet 2006a). Den nasjonale strategien videreutvikler samordningen mellom den regionale utviklingspolitikken, arbeidsmarkedspolitikken og den europeiske integreringspolitikken i Sverige. På regionalt nivå får de regionale utviklingsstrategiene motsvarande funksjon. Den nasjonale strategien skal ligge till grunn for gjennomføringen av EUs strukturfond i Sverige og være veiledende för det regionale utviklingsarbeidet. Ordningen med regionale utviklings- og tillväxtprogram ser til ut å planlegges videreført etter om lag samme hovedrammer for perioden

2007-2013 (Näringsdepartementet 2006a). I denne perioden vil hele Sverige omfattes av strukturfondsmidler fra EU til bruk innenfor regjeringens målområde Regional konkurransekraft og sysselsetting, anslagsvis 13 mrd SEK i sju-årsperioden.

Hvordan disse midlene vil bli brukt i forhold til skog- og trenæringene er usikkert, da gjeldende dokumentasjon stort sett omhandler organisering på regionalt og nasjonalt nivå. I forhold til folketallet vil imidlertid en relativt stor del av støtten gå til tynt befolkede områder i Norrland og Vestre Mellomsverige. Det vises også til at den strategiske satsingen på seks store industrisektorer i næringspolitikken, herunder skog- og treindustrien (jf kap 2.4 nedenfor), muliggjør spesialisering på regionalt nivå (Näringsdepartementet 2006a). Mange av de tiltak som er aktuelle med sikte på å gjennomføre disse strategiene kan iverksettes på regionalt nivå, alt etter regionenes forutsetninger, samtidig som disse industriene har stor betydning i mange regioner.

Politikken overfor primæringene i Sverige definerer "Landsbygdspolitik" som et eget politikk-område. Innenfor denne er skogpolitikken pekt ut som viktig i forhold til oppfyllelse av den regionale utviklingspolitikens mål (SOU 2005b, s 216). For det inneværende LBU-programmet (Miljö- og landsbygdsprogrammet¹¹, perioden 2000-2006) fordeles en stor andel av støtten til nordre deler av Sverige og til sysselsettingssvake og tynt befolkede skogs- og landsbygdområder i andre deler av landet (Näringsdepartementet 2001). SOU (2005b) peker på følgende som tiltak med kobling til skogbruket, som administreres av Skogsstyrelsen¹²:

- Kompetanseutviklingstiltak, omfatter 90 mill SEK i perioden 2000-2006
- NOKÅS-bidrag (biotopbeskyttelse og naturverntilskudd, edellauvskogstilskudd), omfatter 55 mill SEK i perioden 2000-2006.

I SOU (2005a) anslås at tiltak innen miljøområdet beslaglegger ca 85 % av budsjettet, den resterende del går til sosioøkonomiske tiltak i de "areelle" næringene (jord-, skogbruk og fiske). Sammenlignet med andre EU lands LBU-program ligger Sverige lavt i mht støttenivå. I gjennomsnitt for EU er støtteandelen som andel av skoglige tiltak 9,7 % for EU under ett (2000-2006). Sveriges andel ligger på 0,3 %, mens Finland ligger på 2,6 % (SOU 2004, s 223). En stor del av støtten innenfor EU går til miljøtiltak, beskyttelsesskog og rekreasjonstiltak.

Fra 2007 skal et nytt landsbygdsprogram erstatte LBU-programmet som gjelder ut 2006. Det kommende landsbygdsprogrammet vil inneholde tiltak for stimulere regional utvikling bl.a gjennom å bidra til konkurransekraft, innovasjoner og entreprenørskap i jord- og skogbruksforetak. Det nye landsbygdsprogrammet og strukturfondsprogrammene vil komme til å overlappe hverandre. Ifølge Näringsdepartementet (2006a) vil landsbygdsprogrammet innrettes mot utviklingsbehov hos næringsdrivende innen landbruk, landsbygd og lokal utvikling, mens tiltak i strukturfondsprogrammene vil være generelle. Regeringen besluttet i juni 2006 en nasjonal LBU-strategi der det ble fastlagt et gjennomsnittlig budsjettnivå på 4.8 mrd SEK per år. Av

¹¹ Programmet er dels EU-finansiert og skal bidra til en økologisk, økonomisk og sosialt bærekraftig utvikling på den svenske landsbygda.

¹² Jf omtalen av støtteordninger til skogbruket i kap 2.1.3.

dette skal 15% gå til område 1 "konkurrenskraft", 75% til område 2 "miljøåtgärder" og 10% til område 3 "diversifisering".

I EU-kommisjonens rapport om skogstrategi ble det foreslått at EU arbeider med en arbeidsplan for tiltak på skogområdet. Planen er foreslått laget femårig (2007-2011) med halvtidsvurdering i 2009. Grunnleggende prinsipper oppgis å være (jf. www.lrf.se):

- bygge videre på nasjonale skogprogrammer
- økt betydning av global og tverrsektoriell innflytelse på skogpolitikken
- behov for å styrke den europeiske skognæringens konkurransekraft.
- respekt for næringsprinsippet

Regionalpolitisk begrunnet bedriftsstøtte

Det finnes to typer investeringsstøtte som har som mål å fremme enkeltforetak, og som er godkjent av EU, nemlig det regional investeringsstøtte og regionalt bidrag til foretaksutvikling. Ren driftsstøtte, bortsett fra transportstøtte, godtas ikke av EU-kommisjonen. Nasjonale støtteordninger, som bl.a omfatter skogbruk og treindustri, er ¹³:

- Regional investeringsstøtte¹⁴: gis både til harde og myke investeringer i støtteområde A og B¹⁵. Støtte til skogbruk kan bl.a gis til maskininvesteringer, herunder skogsmaskiner, og gis til foretak som anses å gi en tilfredsstillende lønnsomhet og sysselsetting for ansatt arbeidskraft.
- Regionalt bidrag til foretaksutvikling¹⁶: Gis til små og mellomstore bedrifter på landsbygda som driver virksomheten ut fra "markedsvilkår". Støtten gis til harde investeringer, men er i hovedsak rettet mot samspillet mellom foretak og foretaksutvikling.
- Sysselsettingsbidrag: etter 1.7.05 kan denne typen støtte bare gis til nyetableringer, foruten til bedrifter i støtteområde A der det også kan gis til andre typer sysselsettingsøkninger, hvis de er av strategisk betydning eller har særskilt betydning for regional utvikling. Innenfor skogbruket kan ordningen utnyttes av f.eks skogsentreprenører som driver med arbeidsintensiv drift, slik som rydding og planting av skog. Ordningen kan ikke kombineres med regionalt utviklingsbidrag, da dette strider mot EUs statsstøtteregler. Mao. kan ikke ordningen benyttes samtidig som det gis støtte til moderne maskiner. (Ordningen er kjønnsknotert, minst 40 % av nye arbeidsplasser skal tilfalle hvert av kjønnene.)
- Såkornfinansiering ("såddfinansiering"): gis til finansiering av teknisk produktutvikling med vekst- og kommersialiserings-potensial.
- Stiftelsen Norrlandsfonden: gir først og fremst lån til små og mellomstore foretak.

¹³ Jf Rudquist 2001, <http://www.nutek.se/sb/d/235> og Prop 2005b.

¹⁴ Inntil 1.7.2005 gikk ordningen under navnet "Regionalt utvecklingsbidrag".

¹⁵ Støtteområde A omfatter grovt sett de indre nord-Sverige samt deler av indre midt-Sverige. Støtteområde B omfatter de deler av de tre nordligste kommunene som ikke inngår i støtteområde A, samt deler av indre midt-Sverige (kommuner og visse deler av kommuner i Värmland, Örebro, Dalarna, Västra Götalands, Västmanlands og Gävleborgs Län). I støtteområde B er ordningen etter 1.7.2005 begrenset til utleie av lokaler samt investeringer av strategisk betydning som ikke lar seg finansiere i det ordinære kapitalmarkedet. De to støtteområdene omfatter 15 % av Sveriges befolkning (Näringsdepartementet 2006a).

¹⁶ Inntil 1.7.2005 gikk ordningen under navnet "Landsbygdsstöd".

To ordninger innebærer reduksjon av arbeidsgiveravgift: Den ene gjelder foretak i støtteområde A; som får trekke fra 10 % av avgiftsunderlaget. Mindre bedrifter får trekke fra 5 % av avgiftsunderlaget (Prop 2005c, s 20).

For å støtte regional konkurransekraft og gjøre regioner synlige for utenlandske investorer stimulerer den svenske regjeringen i tillegg innovasjon som skjer i samvirke mellom industrien, universitet og offentlige aktører. Visanu-programmet støtter utvikling og markedsføring av regionale klustre med potensial til å bli internasjonalt konkurransedyktige¹⁷. Regionale klustre støttes også til en viss grad på nasjonalt nivå gjennom Vinnväxt-programmet som drives av VINNOVA (Skrivelse 2005).

*Transportstøtte*¹⁸

Sverige har en støtteordning rettet mot inn- og uttransport av varer, ”transportbidraget”. Målet med ordningen er å kompensere næringslivet i de fire nordligste fylkene (länen) for lange transportavstander, samt øke foredlingsgraden i næringslivet. Ordningen hviler på et unntak fra EUs statsstøtteregler, men den vil bli videreført etter 2006 (jf <http://www.regeringen.se/sb/d/119/a/61127;jsessionid=asQPUYeZfQQ6>). Transportbidraget gis til bedrifter i de fire nordligste fylkene (sone 2-5). Støtte gis med fra 15 til 45 % av transportkostnadene avhengig av hvilken sone produsenten ligger i og etter transportavstanden. Tilskuddsberettiget fraktkostnad må minst utgjøre 25 000 SEK i løpet av et kalenderår for å få tilskudd. Som hovedregel må transportavstanden overstige 400 km for å få tilskudd (gjelder ikke for varer som skal transporteres videre med skip). Ordningen omfatter internasjonale transporter, men bare transportbidrag kan bare gis til den del av transporten som utføres innen svensk område. For 2006 er totalkostnaden ved ordningen budsjettert til 404 mill SEK (Prop 2005b, s 14). Knappt halvparten av transportbidraget i 2002 (165 mill SEK) ble utbetalt for transporter til eller fra utlandet. Norge er det landet det ble transportert mest til/fra, støtten til slike transporter utgjorde 30 mill SEK i 2002 (NUTEK 2004).

Uttransport av rundvirke, papir/papp, papirmasse, pellets samt restprodukter av ulike slag fra skogbasert industri er ikke berettiget til støtte. Produksjon av trevarer er største mottaker av transportbidrag, og denne næringen står alene for ca halvparten av utbetalt transportbidrag. Trevareindustri mottar ikke transportbidrag for sine inntransporter. I forhold til antall ansatte, antall transporter og omsetning er likevel ikke trevareindustrien overrepresentert mht. utbetalt transportbidrag. Transportbidrag pr sysselsatt utgjorde for de fleste størrelseskategoriers del 10 000 – 15 000 SEK pr sysselsatt i 2002 (gjelder alle bransjer)

Finland

I Finland er politikken rettet mot landsbygdene i større grad enn i Sverige preget av et helhetssyn der jordbruket er en nærings/virksomhet blant mange på landsbygda. Politikken håndteres, i motsetning til i mange andre land, i et horisontalt samarbeid mellom flere departementer i form av en egen samarbeidsgruppe. Det finnes flere programmer som skal ivareta målene i distrikts-

¹⁷ Programmet administreres av VINNOVA, NUTEK og Invest in Seden Agency (ISA).

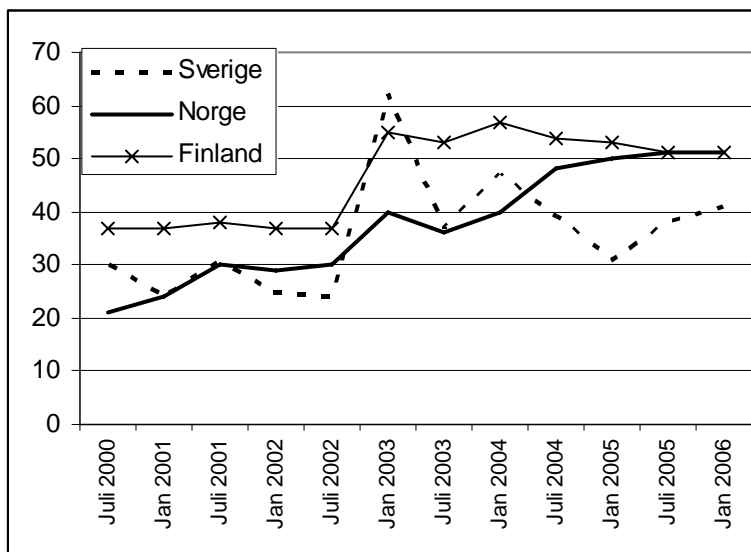
¹⁸ Omtalen av transportbidraget er i hovedsak basert på NUTEK (2004).

politikken. Det finske LBU-programmet 2000-2006 er mer enn dobbelt så stor som det svenske i kroner og øre, og utgjør 6 mrd Euro i løpet av sju-årsperioden. Til forskjell fra Sverige har man valgt å prioritere sk. LFA-støtte¹⁹ for å motvirke fraflytting av landsbygda.

4.1.4 Energi

Energiprisene er av stor betydning for trebasert industri, spesielt gjelder det treforedlingsindustrien. Gjennom den nordiske el-børsen Nord Pool er el-markedene i Norge Sverige og Finland knyttet nært sammen. Flaskehalsen i overføringen av el innebærer imidlertid at det oppstår mindre delmarkeder i det nordiske el-markedet, slik at enkelte kraftprodusenter tidvis kan få muligheter til å utøve markedsrett og dermed ta priser som ligger over marginalkostnaden (Energiinspeksjonen 2005).

Ved inngangen til 2005 startet et system for handel med utslippsrettigheter inne EU, noe som har bidratt til økning i prisen på el med ca 10 øre pr kWh (SGKS 2006). Basis for systemet er at industri²⁰ og produsenter av energi basert på fossile brenslere må inneha en utslippsrett for å ha lov til å slippe ut CO². I februar 2005 startet Nord Pool med handel med utslippsrettigheter for CO². Hensikten er det gradvis skal innføres handel med utslippsrettigheter for andre klimagasser i perioden 2008-2012. De siste årene har det skjedd en åpning av konkurransen på energimarkedene i Europa, noe som betyr at den nordiske energimarkedene i stadig større grad påvirkes av forholdene på den europeiske markedet (Energimarknadsinspeksjonen 2005).

Figur 10. El-priser for store industrikunder, øre pr kWh¹.

¹Gjelder kunder med årlig forbruk på 24 GWh, maks 4000 kW og 6000 timer belastning. Regnet om fra Euro til NOK ut fra Norges Banks snittkurs for de respektive årene.

Kilde. Eurostat, "Electricity prices for large industrial standard consumers", publisert 20. april 2006.

¹⁹ Less Favoured Areas.

²⁰ Foreløpig begrenset til et fåtall, energiintensive industrigrøner (Energiinspeksjonen 2005)

Alle land har stigende energipriser for industrikunder for perioden sett under ett. Norge har den sterkeste stigningen, noe som primært skyldes avgiftsutviklingen. El-pris ekskl avgifter har ikke endret seg mye i Norge de siste 3-4 årene (jf Eurostat).

Sverige

Mer enn halvparten av elforbruket i Sverige er produsert av kjernekraft (SGKS 2006). Iht folkeavstemning i 1980 skal kjernekraften være avviklet i Sverige innen 2010. Av Barsebäcks to reaktorer, ble den siste stengt i 2005. Det er foreløpig ikke avklart hvordan avviklingen av kjernekraften skal skje.

Med virkning fra 1. juli 2004, som følge av EUs Energiskattedirektiv, ble nullskatten for el som brukes i industriell tilvirkning avviklet²¹. I 2005 var denne skatten 0,5 svenske øre pr kWh. For å fremme effektiv anvendelse av el innenfor energiintensiv industri ble loven om program for energieffektivisering. Loven gjør det mulig for energiintensive foretak å delta i femårige program for energieffektivisering i stedet for å betale energiskatt på el.

Finland

Elproduksjonen i Finland utgjøres av 65 % varmekraft, 18 % vannkraft og 16 % kjernekraft. Importbehovet er relativt betydelig, og utgjorde i 2002 14 % av det totale elbehovet. El som produseres av skogindustrien blir avgiftsbelagt.

4.2 Bransjespesifikke rammebetingelser

I dette delkapitlet gjennomgås rammevilkår som enten er spesielle for skogbruk og skogindustri, eller der disse rammevilkårene skiller seg fra det som gjelder næringsvirksomhet ellers i de tre landene. Omtalen er delt inn hhv. lover og regler, skatter og avgifter, overføringer og tilskudd (støtteordninger) og offentlig finansiert kompetanseutvikling og FoU.

4.2.1 Lover og regler

Først i dette avsnittet gjennomgås reglene for virkesmåling. Deretter drøftes kort rammevilkårene for eiendomsomsetning i de tre landene. Den øvrige skogpolitikken beskrives for Sveriges og Finlands del i kap 2.1.3.

4.2.1.1 Virkesmåling

I rapporten "Organisering av norsk virkesmåling" utarbeidet av de norske måleforeningene er kostnadene mellom Norge og Sverige sammenliknet. Kostnadene i Sverige og Finland er relativt like og i forhold til dette prosjektet er eksisterende tallgrunnlag tilstrekkelig til å kunne påvise sentrale kostnadselementer i norsk virkesmåling i et nordisk perspektiv.

Differansen i målekostnad på vel 5 kr pr kbm mellom Sverige og Norge kan forklares med lavere kostnader og høyere produktivitet i Sverige. Som det fremgår av oversikten står forskjell-

²¹ Energiskatten for el til husholdningskunder utgjorde i 2005 25,4 svenske øre pr kWh i sør-Sverige (19,4 øre i nord).

ler i personalkostnader for cirka 2 kroner per kbm. Sosiale utgifter er lavere i Sverige men det generelle lønnsnivået i Norge er betydelig høyere og medfører totalt sett en høyere personal-kostnad. Dette utgjør hovedvekten av myndighetsbestemte rammevilkår på virkesmålingssiden. De resterende 3 kroner er et resultat av høyere effektivitet i Sverige samt en del naturgitte forhold, deriblant totalvolum i virkesmålingen for de enkelte land.

Norge

Rammene for tømmermålingen i Norge er trukket opp av skogbrukslovens §16, siste ledd, der det heter at kjøper og selger av skogsvirke plikter å sørge for at alt skogsvirke som avvirkes til foredling, salg eller eksport blir målt på betryggende måte. Hvordan dette skal skje er gitt av Landbruksdepartementet i Forskrift om innbetaling av skogavgift og måling av skogsvirke m.v. (1995 nr.560).

Av måleforskriften følger at måleopplysningene skal lagres i virkesdatabasen for skogavgift og måleplikt (VSOP). Det følger at kjøper har ansvaret for å registrere og overføre måleopplysningene. For virke som er innmålt av måleforening overtar denne det videre ansvar, for virke målt utenom måleforening skal innmåling skje i henhold til gjeldende skjema for dette, eller direkte til måleforening. Det framkommer også hvilke opplysninger som skal registreres.

Sverige

Rammene for tømmermålingen i Sverige er trukket opp av Virkesmåtningslagen (1966:209) samt skogsstyrelsens forskrifter om virkesmåtning (SKSFS 1999:1) og forskrifter om ”ändring i Skogsstyrelsens föreskrifter om virkesmåtning” (SKSFS 2001:2).

I forskriften om virkesmåtning (1999:1) framkommer det at et virkesparti enten skal totalmåles (dvs stokkmåling, veiing osv) eller stikkprøvemåles for å bestemme parties beskaffenhet mht. vekt, antall stokker eller volum. Et virkesparti som måles i skogen eller ved bilveg skal merkes med dato, og hvordan målingen har skjedd. Forskriften inneholder detaljerte sortimentsbestemmelser og det er egne bestemmelser for sagtømmer og massevirke samt for EEG sortert (dvs virke som skal eksporteres til EU-markedet).

Finland

Rammene for tømmermålingen i Finland er trukket opp av Virkesmåtningslagen (364/1991) samt dens forskrifter: ”virkesmåtningsförordning”(365/1991), og ”om förrättningsgrundavgifter för officiell virkesmåtning och avgift som tas ut för inspektionsmåtning”(589/2001)

Loven gjelder for måling av virke og flis/spon hvis kvanta er større enn 20 kbm løst mål. Loven gjelder ikke når eksport- eller importvirke måles ved havn eller annen endelig måleplass, eller på måling av foredlet virke.

Det skilles mellom ulike typer måling:

- Grundmåtning. Överlåtelsesmåtning er måling som utføres av selgeren og kjøperen eller overlatt til andre iht avtale. Loven angir hvilke opplysninger som målingen skal inneholde.

Hvis måling er overlatt til andre i fellesskap (dvs ”gemensam företrädare”) skal kjøperen betale målekostnadene, om ikke annet er avtalt særskilt. Jord- og skogbruksministeriet bestemmer hvilke metoder for måling som skal brukes.

- Offisiell måtning skal utføres dersom en part begjærer dette enten pga uenighet av måleresultatet, tidspunktet, eller at en av partene har uteblitt fra måling jf. avtale. Begjæring om offisiell måling skal sendes en av de regionale skogscentralene. Disse skal da ta hånd om en måtningsforretning.
- Inspeksjonsmätning utføres av de offisielle målerne med tanke på å føre tilsyn over fabrikksmålingen.

Kostnader forbundet med offisiell måling skal dekkes av partene jf. Forskrift (589/2001). For inspeksjonsmåling ilegges en avgift hos fabrikksmåleren.

4.2.1.2 Eiendomsomsetning

Rammebetingelser som skal styre eiendomsomsetningen kan medføre en suboptimalisering. Strengt regler og politisk styrt kapitalavkastningsrente kan føre til et lavere avkastningskrav enn det som samfunnsøkonomisk er optimalt. Igjen vil dette kunne føre til overinvesteringer (for eksempel at det investeres for mye i skogproduksjon og tilsvarende underavvirkning på kort sikt, eller utsatt hogst). Likeså vil ett strengt regelverk føre til at man ikke fullt ut får godskrevet verdiøkninger i eierperioder (gjennom for eksempel store investeringer) eller på samme måte verdireduksjon av eiendommen (ved for eksempel overavvirkning). I forbindelse med eiendomsoverdragelser vil dette kunne medføre en sterk økning i avvirkning rett før eller rett etter eierskifte.

Norge

Eiendomsomsetningen for jord- og skogbrukseiendommer i Norge styres først og fremst gjennom odelsloven, konsesjonsloven, samt den fastsatte kalkulasjonsrenten.

Odelsloven

Odelsretten er en slektsrett knyttet til fast eiendom, og gir en rett for odelsberettigede til å løse en eiendom på odel. I utgangspunktet er alle jord- og skogeiendommer, forutsatt at de kan brukes til landbruksdrift, gjenstand for odelshevd. Vilåret for dette er at eiendommen har minst 20 daa jordbruksareal, et produksjonsgrunnlag som tilsvarer 20 daa, eller minst 100 daa produktivt skogareal. Odelsloven hjemler også *åsetesretten* som gir livsarvinger fortrinnsrett på arveskifte til fast eiendom som arvelateren eide ved sin død. Åsetesretten har dobbelt innhold: I tillegg til at den gir livsarvingene fortrinnsrett framfor de øvrige til å kreve utlagt fast eiendom i boet, gir den rett til overtakelse etter åsetestakst, som vanligvis er lavere enn den takst ikke åsetesberettiget arving ville måtte betale. Åsetesfradraget er oftest fastsatt til mellom 10 og 30 prosent av den reelle takstverdien.

Konsesjonsloven

Loven regulerer og kontrollerer omsetning av fast eiendom med formål å oppnå ”*et effektivt vern om landbrukets produksjonsarealer og slike eier- og bruksforhold som er mest gagnlige for*

samfunnet” (§1). Herunder å tilgodese en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling på landbrukseiendom.

Unntak fra loven gis etter eiendommens karakter (dvs. bebygde eiendommer under et visst omfang, og i de tilfeller hvor en eiendom erverves i rasjonaliseringsøyemed i samsvar med jordloven), og etter erververs stilling (dvs. unntak for stat, (fylkes-) kommune og dersom ektefelle eller odelsberettiget). I Norge er de aller fleste (ca 90%) av overdragelsene av landbrukseiendom familieoverdragelser som er unntatt fra konsesjonsplikt.

Ved vurdering om konsesjon skal det tas hensyn til om eier er skikket til å drive eiendommen, og om vedkommende vil få en rasjonell driftsenhet som alene, eller i kombinasjon med annen yrkesinntekt, vil gi en rimelig familieinntekt eller gi ham mulighet til å få det. Konsesjon skal ikke gis dersom det er grunn til å tro at erverver først og fremst tar sikte på kapitalplassering, kortsiktig salgsgevinst eller der som ervervet er et ledd i å samle opp fast eiendom. Når en odelsberettiget overtar landbrukseiendommen, utløses bo- og driveplikt. Dette innebærer at erververen må bosette seg på bruket innen ett år og deretter bebo, og drive eiendommen for egen regning, i et visst tidsrom. Bo- og driveplikten er ti år når eiendommen er overtatt ved odelsløsning – dvs at odelsretten er benyttet til å drive bort en annen person som allerede hadde tatt over eiendommen. I andre tilfelle er bo- og driveplikten fem år. Når bruket ikke er overtatt ved odelsløsning, kan driveplikten oppfylles ved at jordbruksarealet leies bort som tilleggsjord til en annen landbrukseiendom i minst ti år.

Rundskriv M-3/2002 fra Landbruksdepartementet regulerer prisene på landbrukseiendommer ved konsesjon. Her følger det at verdsettingsprinsippene for jord og skog er avkastningsverdi (bruksverdi), for bygninger kostnadsverdi (nedskrevet gjenanskaffelsesverdi) og for rettigheter nyttes enten avkastningsverdi (ved for eksempel jakt, fiske og utmarksbeite) eller kostnadsverdi (tomter, bygninger etc.). Til kapitalavkastningsberegninger brukes en fastsatt kapitaliseringsrentefot. Som følge av konsesjon for de såkalte Saugbrugsskogene ble fastsatt at denne rentefoten skal være 4% ved verdiberegning av skog i konsesjonssammenheng, jf Rundskriv M-7/2002. I 2004 ble det vedtatt at det når kjøpesummen for konsesjonspliktige landbrukseiendommer er under 750.000,-, skal prisvurderingen utelates (Rundskriv M-4/2004).

Jordloven

Lovens formål er å legge forholdene til rette for at arealressursene i landet kan bli brukt på den måten som er mest gagnlig for samfunnet og for de som har sitt yrke i landbruket.

Et av lovens mål er å styrke driftsenhetene gjennom bruk av virkemidlene i loven, og ved de ordninger som det legges til rette for i dens forskrifter. Jordloven innebærer et forbud mot deling av eiendom som brukes til jordbruk eller skogbruk, uten at departementet har gitt samtykke til det. Jordloven kommer til anvendelse ved saker som ekspropriasjon (§13), frivillige kjøp, og saker om fordeling av tilleggsjord (§6), konsesjonsbehandling, odelsfrigjøring og fritak fra driveplikt.

Jordskifteloven

Enhver eier av særskilt registrert grunneiendom har rett til å kreve jordskifte hvis betingelsene ellers foreligger. Loven gir detaljerte regler for hvordan utskiftingen skal foregå, og jordskifteretten har fått en utstrakt myndighet. Så langt det lar seg gjøre skal det sørges for at hvert bruk gjøres sammenhengende, og at det får hensiktsmessig form og beliggenhet. Dersom det er nødvendig av hensyn til gjennomføringen av jordskiftet, kan jordskifteretten også avgjøre tvist om grenser, eiendomsrett, bruksrett eller annet.

Sverige²²

Lover som har stor betydning for utviklingen av eiendoms- og eierstrukturen er ”fastighetsbildingslagen” og ”jordförvärvslagen”. I begge lovene skjedde det en betydelig avregulering på 1990-tallet.

Jordförvärvslagen

Endringene i loven som trådte i kraft i 1991 innebar en betydelig avregulering. Dette betyr at rasjonaliseringsaspektet i loven i hovedsak ble begrenset til å omfatte arronderingsforbedringer samt at prisvurderingen ble avskaffet. Endringene i 1991 førte til en sterk nedgang i antall søknader om kjøp, samtidig som antall avslag også gikk ned. Loven fikk samtidig et økt regionalpolitisk preg gjennom innføringen av regler om overdragelser i definerte distrikter (glesbygd) med hensikt å fremme bosetting og sysselsetting. Dette ble gjort ved å unnta lokalt fastboende i disse distriktene fra krav om tillatelse til oppkjøp landbrukseiendom, samtidig som andre kjøpere måtte innhente slik tillatelse. I øvrige deler av landet kan fysiske personer nå kjøpe jord- og skogbrukseiendommer uten forutgående konsesjon.

Ved virkning fra 1. juli 2005 er loven endret noe for å motvirke såkalt ”exploaterande förvärv”, dvs oppkjøp som innebærer stor avvirkning og der ny eier bryter med skogslovgivningen eller prinsippene for et ansvarlig skogbruk. For å motvirke dette, og for å sikre at kjøperen en fastboende, er loven endret slik at kjøper må være bosatt i lokalområdet minst ett år før oppkjøpet, mot et halvt år før regelendringen (Jordbruksdepartementet 2004).

Fastighetsbildingslagen

Loven trådte i kraft i 1972, men er endret flere ganger, senest i 2004. På slutten av 1980-tallet og i begynnelsen av 1990-tallet ble det sett på som nødvendig å endre loven, gitt de endringer som hadde skjedd, først og fremst i jordbrukspolitikken.

I henhold til §5 skal en jord- eller skogbrukseiendom for å anses som tilpasset sin målsetting ha en slik størrelse, sammensetning og utforming at den gir den næring som utføres et akseptabelt økonomisk utbytte. Disse reglene er komplettert med en beskyttelsesregel (§7) som sier at mark som er satt av til skogbruk ikke skal deles på en slik måte at muligheten til å utnytte skogen økonomisk ikke blir vesentlig forverret. Her gjelder at en eiendom som ny- eller omskapes skal kunne gi en årlig tilvekst på minst 200-250 kubikkmeter.

²² I hovedsak basert på Karlsson (2001).

Finland²³

Retten til å erverve jordbruks- eller skogbrukseiendommer ble tidligere styrt av ”markförvärvslagen” som trådte i kraft i 1979. Denne loven opphørte med virkning fra 1998. Dette innebærer at det er fri rett til å erverve eller avhende eiendom i Finland. Dette gjelder også for utlendinger. Ca 30% av overdragelsene skjer innen familien. Gjennomsnittsprisen på skog var både i 2004 og 2005 1670 €/ha (Ministry of Agriculture 2004/2005a).

4.2.1.3 Skogpolitikk - skogsdrift, foryngelse og skogkultur

Sverige

I Sverige ble siste reform innen skogpolitikken innført i 1993. Skogpolitikkenes effekter ble underlagt vurdering ble i 2001-2003 vurdert av skogsstyrelsen og Regjeringen (Skrivelse 2003). I 2004 ble det satt i gang en vurdering og evaluering av skogpolitikken i Sverige (Direktiv 2004). Vurderingen skal ta som utgangspunkt av basis for skogpolitikken ligger fast, dvs. at det fortsatt skal legges til grunn et produksjonsmål og et miljømål. Utredningen skulle også vurdere måloppfyllelsen og effektene etter revisjonen av skogpolitikken i 1993. Utredningen ble avsluttet i oktober 2006. Flere forslag har som formål å øke tilvekst og avvirkning i skogen. Det gjelder bl.a forslagene om obligatoriske skogsbruksplaner og en ”trussel” om tynningsplikt dersom ikke de nasjonale målsetningene nås innen 2010. Det foreslås å omdanne Skogsvårdsorganisationen (SVO) til en felles myndighet, samt å avskaffe skogsvårdsstyrelsene. SVOs oppdragsvirksomhet, slik som rotpoststempling, foreslås tatt ut av virksomheten. Tidligere har dette vært etterlyst fra skogeiersiden (LRF Skogsägarna 2003). Utredningen slår samtidig fast at virkemidler rettet mot skogbruk vil få en bredere plass i det nye EU-programmet for landsbygdu utvikling (jf kap 1.3 foran). EU-kommisjonen presenterte en handlingsplan for skog i juni 2006, og ventes å sluttbehandles av Europarådet i løpet av høsten 2006 (SOU 2006).

Finland

Finlands Nationella Skogsprogram 2010 trådte i kraft i 2000 (Ministry of Agriculture and Forestry 1999). Programmet legger stor vekt på flerbruk av skog; det ”syftar till att säkerställa att skogarna ger arbete och försörjning, uppvisar mångfald och vitalitet samt erbjuder rekreativsmöjligheter för alla”. I 2005 ble det påbegynt en gjennomgang av programmet, med sikte på en revisjon av programmet i 2007, med sikte på å gjelde i perioden fram til 2015 (Ministry of Agriculture and Forestry 2005a).

Finland har en andelsmessig større andel vernet skog enn noe annet land i Europa. Vernet areal utgjør 7,2 %/1,76 mill hektar av skogarealet (Finnish Forest Industries Federation 2006). De vernede områdene er finnes primært i nord-Finland. For å verne skog i sør-Finland det opprettet et biodiversitetsprogram, METSO, for denne delen av landet. Hensikten med dette er å tilby private skogeiere ulike måter å verne skog mot kompensasjon. Programmet vil gå ut 2007, og vil da bli evaluert med sikte på hvor effektivt de frivillige vernetiltak har virket. Foreløpige vurderinger tilsier at prosjektet så langt har hatt liten effekt på entreprenørskap og økonomisk aktivitet blant berørte skogeiere, bortsett fra at restaureringsarbeid hadde økt markedet for

²³ Viitanan (2002)

lokale skogs- og maskinentreprenører. Effektene mht. bygdeturisme har vært positive, men er ikke tallfestet (Syrjänen et al 2005, Koskela et al 2006).

4.2.2 Skatter og avgifter

Norge

Delingsmodellen ble med virkning fra 2006 avløst av *skjermingsmetoden* for selvstendige næringsdrivende. Dette er en modell hvor hensikten bl.a er å minske skillet i skatteleggingen mellom lønn og kapitalinntekter. Et bærende hensyn er også at ulike organisasjonsformer skal behandles mest mulig likt: "virksomheter skal skattelegges etter samme grunnprinsipper uavhengig av organisasjonsform med mindre det er særtrekk ved organisasjonsformen som nødvendigvis gjør andre løsninger" (jf. meldinger fra Skattedirektoratet, 13.3.06). Alle næringsdrivende får beregnet personinntekt (som er grunnlag for trygdeavgift og toppskatt) så sant det utøves virksomhet i skattelovens forstand. Personinntekten er i prinsippet lik avkastningen av virksomheten fratrukket med netto renteutgifter samt den del av inntektene som skal skjermes mot personinntektsskatt. Skjermingen skal omfatte risikofri avkastning på investert kapital.

Reformen mht beskatning av næringsdrivende nedfelt i ulike 3 modeller, nemlig aksjonærmodellen, deltakermodellen og foretaksmodellen. For skogbruket er det foretaksmodellen, gjeldende for enkeltpersonforetak, som er mest relevant. Det kan tenkes konstruksjoner der det opprettes egne driftsselskaper (AS), som vil kunne gjøre det mulig å utnytte fordelene ved aksjonærmodellen (28 % skatt). Hvilke muligheter som finnes for dette i praksis er slik vi oppfatter det foreløpig uavklart. Uansett vil majoriteten av norske skogeiere måtte forholde seg til foretaksmodellen, og omtalen vil i det følgende vil derfor konsentrere seg om denne.

Skjermingsfradraget, som altså er unntatt fra trygdeavgift og toppskatt, er en sentral størrelse i alle modellene. Fradraget bestemmes av to hovedkomponenter: skjermingsgrunnlag og skjermingsrente. Fastsettelsen av skjermingsgrunnlaget skjer i hovedsak på samme måte som ved beregning av kapitalavkastningsgrunnlaget i delingsmodellen. Skogverdiene er ikke endret²⁴. Nytt er derimot at gjeld til finansinstitusjoner skal trekkes fra i beregningen.

Skjermingsrenta er satt lik gjennomsnittlig 3 mnd rente på statsobligasjoner, og er for tiden 2,9 %. Skjermingsrenta beregnes av Finansdepartementet for det enkelte år i januar året etter inntektsåret. Skjermingsrenta gjeldende for 2006 blir altså fastsatt i januar 2007. Evt negativ personinntekt (som følge av at skjermingsfradrag og andre fradrag er større enn alminnelig inntekt) kan fortsatt framføres mot senere inntekter fra skogbruk.

I tillegg til dette er skillet mellom aktiv og passiv næringsvirksomhet (300-timersregelen) tatt bort, mao at omfang av aktivitet ikke lenger har noen betydning for beregning av skatt.

²⁴ Verdien av eiendommen bestemmes av historisk kostpris eller ligningsverdi (det som er høyest), fratrukket eiendeler av privat karakter, for eksempel hytter. Den begrensede muligheten til å benytte regnskapsmessig verdi videreføres fra delingsmodellen. Verdifastsettelse basert på takst eller forsikringsverdi bortfaller. (Kilde: Meldinger fra Skattedirektoratet, 13.3.06).

Konsekvensen for skogbruket av overgang fra delings- til skjermingsmodell er i hovedsak at en mindre del av inntekten blir regnet som kapitalinntekt, som beskattes med en flat sats på 28 %. Dermed øker personinntekten for de fleste skogeiere som følge av skattereformen, noe som betyr at endringer i skatten på personinntekt også er av betydning.

Skatt på personinntekt

Som følge av målet om større likebehandling i beskatningen av kapital og arbeid er innslagspunkter og skattesatser for toppskatten endret. Toppskatt i trinn 1 betales i 2006 for personinntekter over 394 000 (384 000 i 2005), og trinn 2 betales for personinntekter over 750 000 (800 000 i 2005). Satsene for toppskatt er endret fra 12 % til 9 % i trinn 1, og fra 15,5 % til 12 % i trinn 2. Satsen for trygdeavgift er uendret på 7,8 %. Samlet betyr det at marginalskatten for den delen av inntekten det skal regnes personinntekt fra, ble redusert fra 47,8 til 44,8 % i trinn 1 og fra 51,3 til 47,8 % i trinn 2. For inntekt det ikke beregnes toppskatt av (under 394 000 i 2006) skjedde det ingen endringer i marginals-katten.

Skogfondsordningen

Skogfond innebærer at skogeierne er pliktig til hvert år å sette av en viss andel av inntektene fra avvirking (flytende fra 4 til 40 %) ²⁵. Pengene følger eiendommen og utbetales til skogeier når vedkommende gjør investeringer som er godkjente for bruk av skogfond. Valg av sats henger sammen med skogeiers behov for skogkultur, opprusting av veger eller andre tiltak som gir *skattefordel* ved bruk av skogfond. Fram til 2003 besto skattefordelen av en skattefri andel av skogavgiften på 35 %, med nedtrapping med økende investering. Fra januar 2003 økte den skattefrie andelen av skogavgiften økt til en flat sats på 60 %, noe som skyldtes at det med virkning fra 2003 ikke lenger ble gitt statlige tilskudd til skogkultur. Dette systemet ble videreført i den nye delingsmodellen fra 2006. Systemet er slik at driftsregnskapet til skogeier blir inntektsført med 40 % (15 % fra 2007) av det beløp som blir utbetalt fra skogfondskontoen (dvs at tiltaket blir utgiftsført med 160 % - 185 % fra 2007), når midlene brukes til tiltak som utløser skattefordel ²⁶. Det tilkommer ikke rente av midlene som er på skogfondskonto. Disse blir inndratt og disponeres dels av det offentlige, dels av skogeiersamvirket samt at de brukes til drift av ordningen og til fellestiltak til ”formål til beste for skogbruket”. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2007 å utvide ordningen til å omfatte investeringer til bioenergitiltak, samtidig som skattefordelen ved bruk av skogfondsmidler økes til 85 %.

Gevinstbeskatning

Fram til 2005 kunne man selge landbrukseiendom uten gevinstbeskatning ved 10 års eiertid. I 2005 ble dette endret til 28 % skatt. Fra og med 2006 beskattes slik gevinst som personinntekt, dvs. med marginals-katt på 35,8, 44,8 eller 47,8 %. Det betyr også at gevinster ved salg av hytte-tomter, skogteiger og annen fast eiendom beskattes som personinntekt. Fjerning av 10 årsrege-len for realisasjon av alminnelige gårdsbruk vil i praksis bety at eierskifter blir dyrere. Den som skal avhende en eiendom vil dermed måtte ha en merpris, for å sitte igjen med samme salgsver-

²⁵ Under delingsmodellen gikk ordningen under navnet skogavgift.

²⁶ Foryngelse og etablering av skog, skogkultur, opprusting av skogsveger og ”alternative avvirknings-fremmende investeringer i områder hvor det er fastsatt restriktive betingelser for utbygging av skogsve-ger.”

di. Det er imidlertid fortsatt fritak ved familieoverdragelser og andel av våningshus og egen hytte.

Gevinstbeskatningen gjelder kun for den del av verdiøkningen som har skjedd etter 1.1.2005 (forutsetter eiertid på minst 6 år før 1.1.2005).

Endringene i skattereglene innebærer at erstatninger ved vern generelt er skattepliktig (personinntekt). I tur vil dette altså medføre en reduksjon i inntekter ved for eksempel skogvern. Det er knyttet et såkalt betinget skattefritak til erstatninger for skogvern. Dette skattefritaket er betinget av at erstatningsbeløpet ble reinvestert innen 3 år²⁷ knyttet til kjøp av jord eller skog, kjøp eller påkostning av anlegg til bruk i jordbruks- eller skogbruksdrift eller i attåtærning (turisme, jakt, fiske, husflid mv) på jord- eller skogeiendom.

Reglene for betinget skattefritak gjelder på om lag samme måten for gevinst av salg av tomter, jf reglene i tomtfesteloven. Vilkråene som gjelder er tilnærmet de samme som ved skattefritak ved erstatninger for skogvern, jf ovenfor. Merk at skattesatsen ved salg av festetomter er 28 prosent.

Formuesskatten

Satsene for formuesskatt ble holdt uendret ved overgang til delingsmoidellen i 2006, men bunnfradraget ble økt til 200 000. Skattedirektoratet har varslet at de vil revidere skogformuene (jf Skogeiern 1/2006).

Reglene for arveavgift er ikke endret med unntak av grensen for ilegging av avgift er økt fra 200 000 til 250 000.

Konsekvenser av delingsmodellen i skogbruket

Skatteomleggingen i 2006 innebar i utgangspunktet skatteskjerpelser for skogbruket. Størst effekt for de fleste skogeiere skjedde som følge av at beregnet avkastning av kapitalen i skogbruket ble redusert i skjermingsmodellen. Utslagene avhenger imidlertid av en rekke forhold som gjeld, betydningen av skogsinntekt i forhold til andre inntekter (jordbruk, lønnsinntekter), investeringer i egen eiendom, etc.

Sverige

Betalingsplan

Ved hjelp av betalingsplan kan inntekt fra avvirkningsretter deles opp på flere år. Ordningen er et alternativ og komplement til skogskonto for utjevning av inntekter eller resultatreguleringer når det gjelder avvirkningsretter (for eksempel rotposter, eller såkalte leveranserotkjøp).

²⁷ Reinvesteringsfristen er 3 år hvis vederlaget ble fastsatt i 2006 eller senere. Hvis vederlaget ble fastsatt i 2005 er fristen 1 år.

Avsetninger til framtidige foryngelsesarbeider

Avsetning kan gjøres fra inntekten inntil et beløp som tilsvarer framtidige kostnader for foryngelsesarbeider (arbeidene skal utføres i løpet av de nærmeste årene etter avvirkning). Beløpet tas til inntekt når det blir brukt.

Skogsavdrag

Ved kjøp, bytte, eiendomsregulering mv. gjelder spesielle regler for skogsavdrag. Det såkalte "avdragsutrymnet" er 50% for fysisk person, og 25% for juridisk person, av anskaffelsesverdien (beregnes etter spesielle regler) av skogen inklusive grunnen. Skogsavdraget skal tilbakeføres til beskatning når eiendommen selges.

Skogskonto

Hensikten med skogskontoen er å gi en viss mulighet til å utjevne det økonomiske resultatet i skogbruket. Årlig kan det settes inn inntil 60 % av inntekter fra avvirkningsretter og 40 % av inntekter fra leveransevirke. For beløp innsatt på skogskontoen samt renter (dvs etter skatt) medgis skattefritak inntil uttak blir foretatt. Skogskontoen kan benyttes av fysisk person og dødsbo. Det er fri disponering av midlene ved uttak. Ordningen må ses i forhold til at Sverige ikke har gjennomsnittsligning.

Skogskadekonto

Dette er en spesiell form for skogskonto og kan brukes etter avvirkning som skyldes store skader på skogen (stormfelling, brann, insektsangrep etc.). Skaden skal ha medført av mer enn 1/3 av verdien som har måtte blitt avvirket, samt at minst 75% av inntekten det året må komme fra skadeavvirkningen. Hvis vilkårene er oppfylt kan det settes inn inntil 80 % av inntekter fra avvirkningsretter og 60 % av inntekter fra leveransevirke.

I tillegg finnes en rekke andre generelle og spesiell ordninger bla. "ersättningsfonder", rentefordeling, periodiseringsfond, ekspansjonsfond, pensjonsparefradrag og resultatregulering.

Formuesskatt

Arbeidende kapital i jord- og skogbruk betaler ikke formuesskatt. Privatbosted regnes ikke som arbeidende kapital og formuesbeskattes.

For sambeskattede par betales formuesskatt på 1,5 % for verdi over 2 mill, for enslige og dødsbo er grensen 1,5 mill (samme skatteprosent).

Det finnes en regel som begrenser den samlede inntekts- og formuesskatt, den såkalte begrensingsregelen. Ifølge denne begrenses skatten til 60 % av underlaget (nærings- og kapitalinntekter). Formuesskatten skal ikke reduseres slik at skatten blir lavere enn 50 % av skatteyterens beskatningsbare inntekt.

Finland

I 1993 ble det gjennomført en vidtrekkende skattereform i Finland. Denne innebar en sterk deling mellom kapitalinntekt og arbeidsinntekt. Som et resultat av dette er inntekt fra skogbru-

ket å definere som kapitalinntekt og et nytt skogskattesystem basert på faktisk rotnetto ble innført. Dette var en overgang fra det gamle systemet som har vært brukt siden begynnelsen av 1920-tallet og som var basert på den antatte verdien av gjennomsnittsverdien av den årlige tilveksten (det såkalte "arealbaserte tilvekst skattesystemet"). Etter skattereformen ble imidlertid ikke-industrielle private skogeiere gitt anledningen til å holde på det gamle skattesystemet i en overgangsperiode fram til 2005. Fra og med 2006 blir alle skogeiere skattelagt etter i forhold til rotnetto.

Samtidig med skattereformen ble fellesligningen av inntekt fra jordbruk og skogbruk fjernet i kombinerte eiendommer. Dette betyr at jordbruk og skogbruk nå skattes separat.

Skattlegging i forhold til rotnetto

Skoginntekten er altså etter det nye skattesystemet definert som kapitalinntekt. Skatten er basert på en fast, proporsjonal, skattebase på 28%, noe som er betydelig lavere enn inntektskatten (som har et gjennomsnitt på ca 40% i Finland). Kun eiendommer over 2 ha regnes som skogeiendommer. All kapitalinntekt ses under ett. Dvs at i tillegg til inntekt fra skogbruket kommer utbytte, renter osv. Den skattbare inntekten framkommer ved å summere opp alle inntekter og deretter trekke fra korresponderende utgifter. Utgifter fra skogbruk kan også trekkes fra andre kapitalinntekter dersom det er ingen inntekter eller utgifter overstiger inntektene.

Skogsinntekter er i skattesystemet basert på faktisk inntekt, og består primært av:

- rotnetto fra rotsalg
- rotnetto fra leveransevirke (dvs. inntekter fratrukket verdien av arbeid foretatt av skogeier)
- rotnetto på tømmer brukt til husholdningen
- kompensasjon fra skogforsikring og annen kompensasjon for skogskader

Verdien av eget arbeid i forbindelse med leveransevirke (antatt verdi av hogst og framkjøring) er å betrakte som arbeidsinntekt og vil derfor bli skattlagt som personinntekt (gjelder for avvirkning over 125 kbm).

Alle utgifter fra inntekts ervervelse i skogbruk kan trekkes fra skatten. Dette gjelder utgifter som lønninger til ansatte (men ikke eget arbeid), forsikringspremier, veiledning, reparasjoner på utstyr, samt driftsmidler som drivstoff, gjødsel, planter og frø, reiser mv.

I tillegg kan prisen på ny skog delvis trekkes fra skatten (det såkalte skogfradraget). En ikke-industriell privat skogeier har muligheten til å trekke fra 50% av anskaffelsesverdien av nytt skogareal i henhold til skogfradraget. Skogfradraget kan ikke være høyere en 40% av årlig kapitalinntekt som kommer fra det respektive skogarealet, med en minstegrense på 1500 Euro.

En ikke-industriell privat skogeier har også muligheten til å periodisere kapitalinntekten mellom ulike år i perioder gjennom å overføre 15% av inntekten et gitt år til etterfølgende år. Hensikten med dette er å utjevne inntekter mellom årene for mindre skogeiendommer.

Avskrivninger kan foretas etter følgende maksimumsgrenser:

- Maskiner og utstyr, 25%

- Lagerbygninger nyttet i skogbruk, 10%
- Andre mindre konstruksjoner, 20%
- Grøfting/drenering av skogsveier, 15%

Fradragene kan således bli listet som følger:

- Årlige reelle utgifter forbundet med skogbruk
- Skogfradraget.
- Periodisering av inntekter
- Årlige utgifter forbundet med tidligere investeringer (avskrivninger)

En virkeskjøper trekker 19% (13% ved leveransesalg) i skatt av tømmerverdien til en enkelt skogeier, overfører dette til en konto som holdes av lokale skattemyndigheter. Endelig skattlegging av vedkommende skogeier blir foretatt en gang i året i forhold til skogsinntekten og dens korresponderende fradrag.

Ved *kjøp* av skog i legges en overdragelsesskatt på 4% av den totale kjøpsprisen. Overdragelse mellom generasjoner er unntatt fra denne.

Ved *salg* av skog må selger betale skatt på gevinst. Denne er betraktet som kapitalinntekt (dvs 28% skatt). Ved spesielle tilfeller som overdragelse mellom generasjoner og salg mellom nære slektninger er man unntatt fra denne skatten. Den skattemessige gevinsten blir kalkulert ved å trekke fra kostnaden ved så vel innkjøp av eiendommen som salgskostnader og andre kostnader direkte relatert til gevinsten. For personer og dødsbo kan det i stedet for kjøpspris + salgskostnader trekkes fra 20 % av salgsprisen eller 40 % salgsprisen hvis eiendommen har vært eid av selgere i minst 10 år. Tap ved salg av eiendom kan trekkes fra i salgsåret, evt fordeles på de tre etterfølgende år.

Ved arv og donasjoner skattlegges skogen i henhold til den reelle nåverdien, noe som i praksis betyr markedsprisen. Dette betyr normalt en pris som er langt høyere enn det som legges til grunn ved vanlig skogskattlegging.

Skog- og jordbruk er unntatt fra kommunal eiendomsskatt. Unntak gjelder for arealer som er mindre enn 2 ha. For eiendommer over 2 ha og det finnes bygninger på arealet, skal det betales eiendomsskatt for bygninger og tun.

4.2.3 Overføringer og tilskudd

4.2.3.1 Støtte til skogbruk

Norge

Statlige overføringer og tilskudd bevilges dels over Landbruksdepartementets budsjett: kapittel 1142 i statsbudsjettet; Miljø- og næringstiltak i skogbruket, og dels over kapittel 1150; Land-

brukets Utviklingsfond (LUF) som er en del av jordbruksavtalen. Erstatning for vern etter naturvernloven (nasjonalparker, barskogvernplanen mv.) bevilges over miljøverndepartementets budsjett. For 2005 gjelder disponible midler over kapittel 1142 i hovedsak tilskudd til verdiskapningstiltak (38 mill kr) og ressurs- og miljøtiltak (14 mill). LUF-midlene omfatter bioenergitiltak, støtte til skogbruksplanlegging, samt støtte til skogsveier. Rammen for KUF-midler til skogbruket var 133 mill i 2005 (St prp nr 1 2004-2005).

Sverige

I 1993 ble det fattet et ”Skogpolitisk beslut”, jf omtale under kap 2.1.2, som innebar at skogbruket i likhet med øvrig næringsliv ble gitt økt frihet gjennom blant annet redusert skatte- og avgiftsbelastning for bedrifter. Til gjengjeld må disse klare seg uten, eller med kraftig redusert, statlig støtte. Støtte til skogbruket ble således kraftig redusert og omfatter i dag først og fremst miljøtiltak. Støtte til skogsbilveger, avvirkning av lavproduktiv skog, samt skogreisning er forsvunnet.

Den svenske skogpolitikken påvirkes i stadig større grad av medlemskapet i EU, til tross for at det ikke finnes noen felles skogpolitikk i EU (prop 23). Flere aktuelle EU-forslag berører skogpolitikken bl.a i forhold lovgivning på skogkulturområdet og import av virke. I årene som kommer vil det EU-relaterte arbeidet innen skogområdet øke i omfang.

Støtteordninger som eksisterer er:

Støtte til edelløvsog (SEK 15-20 mill pr år): Støtte innvilges for inntil 80% ved anlegging av ny skog, samt ved suppleringsplanting/-kultur. Ved rydding/ungskogpleie får skogeier inntil 60% bidrag. Synfaring og rådgivning er gratis.

Natur- og kulturmiljøtiltak i skog (SEK 5-15 mill pr år): Omfatter restaurering av kulturminner (eks. kull- og tjæreminer), samt anlegg av våtområder. Støtte gis med inntil 70% av (godkjente) økte driftskostnader som er forårsaket av hensyn til natur- og kulturmiljøet.

”Naturvårdsavtal”: Avtale mellom Staten og en skogeier med henblikk på å bevare og utvikle natur- og kulturmiljøverdien i et bestemt område. Ofte utføres en større avvirkning der for eksempel bartrærne tas ut, mens lauvtrærne får utvikle seg fritt i avtaleperioden (for eksempel 50 år) Skogeier avstår fra avvirkning og får en erstatning som delvis motsvarer verdien av det som avstås. Avtalen bør således ses på som en kompensasjon for de tiltak som følger av ”miljøbalken”

”Biotopskydd” Med støtte i ”miljøbalken” kan skogsvårdsstyrelsen avse en av de 19 angitte biotopyper. Områdene må være av en mindre størrelse (<5 ha) og som oftest dreier det seg om nøkkelbiotoper. Erstatningsreglene innebærer at skogeieren får erstatning når pågående bruk av marka forverres betydelig innefor den berørte delen av eiendommen. Erstatningen skal motsvare den reduksjon i markedsverdi som eiendommen påføres i tillegg til evt. annen skade. Fra dette beløpet skal imidlertid verdien av de hensyn som skulle vært tatt ved eksempelvis sluttavvirkning trekkes.

Erstatningene til skogbruket "naturvårdsavtal" og "biotopskydd" har økt de senere år for å kunne målsetningene om miljøkvalitet i "Levande skogar" (Prop. 23). For 2001 ble det anvist SEK 600 mill for beskyttelse av skog jf. "miljöbalken", hvorav SEK 475 mill er avsatt til naturreservat og SEK 125 mill til beskyttelse av "biotopskydd"områder, herunder "naturvårdsavtal".

Støtte innen rammene for EUs jordbrukspolitikk

Siden 1997 har det vært gitt støtte innen rammen av EUs jordbrukspolitikk til tiltak for å minske tradisjonell jordbruksproduksjon og øke variasjonen i kulturlandskapet. I Sverige har denne typen EU-støtte særlig gått til kompetanseutvikling innen skogbruket (omtales nærmere i kap 2.4).

Tiltak for å lindre effektene av stormskadene i januar 2005

En rekke tiltak har blitt gjennomført, både direkte tilskudd, avgiftslettelser (transport) og regelforenklinger. EU har bevilget (inntil) om lag 650 mill kr fra solidaritetsfondet til det offentlige utgifter ifm stormen. Budsjettet for "Insatser för skogsbruket" ble nær doblet fra 2005 til 2006, og beløp seg i alt til 687 mill SEK. Mesteparten av økningen er støtte til lagring av stormfelling, og erstatninger for slitasje på skogsbilveinettet.

Finland²⁸

I Finland finnes en egen lov om finansiering av bærekraftig skogbruk (fra 1996). Ifølge denne deles landet inn i tre "stödsoner". Finansiering gis i forhold til gjennomsnittskostnader av de tiltak som skal gjennomføres for å sikre bærekraftighet i virkesproduksjonen. Det gis støtte etter bestemte satser til:

- skogsfornyelse (flaterydding, markberedning, såing, planting og ugrasbekjemping)
- "hyggesbränning"
- skogvitaliseringsgjødsling
- ungskogpleie
- stammekvisting
- ivaretagelse av energivirke
- vedlikeholdsgrøfting og bygging av skogsveier

Ifølge grunnlaget for Finlands Skogprogram 2010 (jf kap 1.1.3 foran) var det beregnet at støtten til silvikkultur og skogforbedring ville gå ned fra 27 til 23-24 % i løpet av programperioden (Ministry of Agriculture and Forestry 1999). Til sammen støttet den finske stat (bærekraftig) skogkultur og -forbedring i private skoger med 62,6 mill Euro (ca 450 mill NOK) i 2005 (Ministry of Agriculture and Forestry (2005a).

Bevilgningene til "skogssentra" og utviklingssenteret i Tapio utgjorde 45 mill Euro (ca 360 mill NOK) i 2004 (Ministry of Agriculture and Forestry 2004).

²⁸ Ministry of Agriculture and Forestry (2002a, 2002b)

4.2.3.2 Støtte til fornybar energi

Sverige

Sveriges årlige bruk av bioenergi er ca. 100 TWh, eller ca. 17% av samlet energibruk. Energi-myndigheten (www.stem.se) ansvarer for å promotere innføring av ny og fornybar energi. Fjernvarme er den vanligste formen for oppvarming av boliger og kontorer i Sverige, og omfatter 47 TWh levert varme pr år (op.cit). Fjernvarmeleveransene har økt 70 % fra 1983 til 2003. Parallelt med denne økningen ha biobrensel overtatt fra olje som den primære energikilden.

Siden 1990-tallet har Sverige hatt flere system for støtte til el-produksjon basert på fornybar energi (Energimarknadsinspektionen 2005). Utbygging av fjernvarme har i lang tid fått ulike former for statlig støtte. Støtte har f.eks vært bevilget for å koble sammen mindre nett, investeringsstøtte til el-produksjon basert på biomasse og vindkraft (max 25% av investeringen) og for tilslutning av småhus til fjernvarme. KLIMP (Klimainvesteringsprogram) er navnet på en statlig investeringsstøtte for tiltak som har som mål å minske klimapåvirkningen. Av de 500 mill SEK som ble bevilget i 2004 gikk 30 % til investeringer i fjern- og nærvarme. I perioden 2001-2005 var det et 5-årig stimuleringsprogram med ramme på 3,5 mrd SEK for konvertering fra kjernekraft til fornybar energi. I tillegg har det vært i drift et antall frivillige støttesystemer slik som Naturskyddsföreningens "Bra miljöväl". Investerings- og driftsstøtten holder suksessivt på å opphøre, og i stedet erstattes med markedsbaserte system.

Som et ledd i markedstilpasningen av virkemidlene rettet mot fornybar energi innførte Sverige et system med el-sertifikater i mai 2003. Målet med systemet var å øke andelen el fra fornybare energikilder med 10 TWh fram til 2010²⁹. Systemet er bygd opp ved at produsenter av el fra fornybare energikilder får sertifikater iht. hvor mye el de produserer. Hver produserte MWh gir produsenten et sertifikat som kan selges i tillegg til den el som produseres, noe som øker lønnsomheten til denne type el-produksjon. I 2004 kostet et sertifikat (1 MWh) i gjennomsnitt 231 SEK, dvs 2,3 svenske øre pr kWh. El-sertifikatene har ikke noen spesiell levetid, og kan fritt spares mellom kvoteperioder.

For å skape forutsetninger for handel med slike sertifikater er forbrukere av elektrisitet pliktig å ha en viss mengde el-sertifikater i forhold til sitt forbruk (kvoteplikt). I 2005 var denne kvoteplikten 10,4 %, men den skal etter planen øke suksessivt til 16,9 pr pr år i 2010. El-intensiv (kraftkrevende) industri er unntatt kvoteplikt. De som ikke oppfyller sin kvoteplikt, må betale en straffeavgift til staten basert på kvoteprisene året før (150 % av forrige årets pris). I 2004 ble det utstedt el-sertifikater motsvarende en produksjon på 11 TWh, hvorav biobrensel sto for 8,1 TWh. Fra svenske myndigheters side har det vært uttrykt ønske om internasjonal handel med el-sertifikater, og det har fra energimyndighetens side (Energimarknadsinspektionen 2005) vært vurdert slik at et svensk-norsk marked for el-sertifikater ville bidratt til større kostnadseffektivitet i forhold til oppsatte produksjonsmål³⁰.

²⁹ El produsert fra vind, solenergi, geotermisk energi, bølgeenergi, torv, noen typer biobrensel og noen typer vannkraft er berettiget til el-sertifikat.

³⁰ Den norske regjeringen besluttet i februar 2006 å ikke delta i et felles norsk-svensk sertifikatmarked.

Finland

Finlands årlige bruk av bioenergi er ca 100 TWh, eller ca. 25% av samlet energibruk. Til grunn for utvikling av fornybare energikilder ligger en handlingsplan fra 1999. Målet med denne planen er å få energi som produseres med fornybare energikilder til å bli konkurransedyktig på markedet. Sentrale tiltak er FoU på og kommersialisering av ny teknikk samt økonomiske virkemidler som energibeskatning og investeringsstøtte (egen forordning). Gjennomføringen av planen inngår i iverksettingen av en nasjonal klimastrategi fra 2001.

I Finland gis det driftsstøtte til små vannkraftverk, vindkraftverk og biobrenselbasert el-produksjon. Støtten varierer mellom 2 og 4 øre pr kWh avhengig av produksjonsteknikk (Energi-marknadsinspeksjonen 2005). Andre sentrale virkemidler er miljøskatt på fossile brenslere og på torv til oppvarming, og en avgiftsreduksjon på 30% på biodrivstoff. Videre ytes det inntil 30% tilskudd til investering i trebrenselanlegg.

4.2.3.3 Off. bransjerettet utdannings- og FoU-virksomhet og –støtte

Norge

Fra 2007 opprettes et nytt trebasert innovasjonsprogram som har en ramme på 35 mill pr år for 2007. Satsningen rettes mot tre tiltaksområder: Industrielt byggeri, Treprodukter og tradisjonstre samt Innovasjonssystemer.

Sverige

Innretningen av den nye næringspolitikken i Sverige ble presentert i innovasjonsstrategien som ble lagt fram i 2004 (Näringsdepartementet og Utbildningsdepartementet 2004). En sentral del av denne strategien var, sammen med industrien, forskere og arbeidstakerne, å utarbeide handlingsplaner innen seks viktige industribransjer i Sverige: kjøretøysproduksjon, IT/telekom, bioteknikk, legemidler, metall samt skog og treindustri (Skrivelse 2005). I desember 2005 ble strategiprogrammet for skog- og treindustrien presentert: "Skogs- og träindustrien – en del av det innovativa Sverige" (Näringsdepartementet 2005).

Den svenske regjeringen uttaler i dette strategiprogrammet at det finnes et langsiktig potensiale å øke avvirkingen med 20-50 % i løpet av 50-100 år uten gi avkall på verken flerbruksverdier i skog eller biologisk mangfold. I den rapport som "Kommissionen mot oljeberoende" presenterte i juni 2006 foreslås at skogens tilvekst økes med 15-20 % gjennom mer effektiv skjøtsel i form av tynning, rydding, forbedret plantemateriale, gjødsling, mer intensiv dyrking av gran og løv på noen prosent av skogarealet. Kommisjonen peker på behovet for å øke satsingen på en rekke områder for kunne gjøre svensk skogbruk i stand til å øke produksjonen av råstoff til bioenergi og biodrivstoff.

Følgende tiltaksområder ble trukket fram strategiprogrammet for skog- og treindustrien:

- Tiltak for *global konkurransekraft og bærekraftig utvikling*, bl.a tiltak for sikring av energiforsyning, energieffektivisering og satsing på bioenergi.
- Tiltak for *forskning og utvikling*, bl.a energiforskning, forskning på råvare og logistikk, forskning om tilgangen på skogsråvare, forsterket samarbeid mellom Sverige og Finland og styrking av FoU i små og mellomstore bedrifter.

- Tiltak for *forretningsutvikling*, tiltak for styrking av kapitaltilgangen til små og mellomstore foretak, fremme eksport og tiltak for utenlandske direkteinvesteringer.
- Tiltak for *forsyning og utvikling av kompetanse*, bl.a tiltak for styrket image og arbeidsmarkedsprofilering, tilpasset utdanningssystem, forbedret yrkesutdanning, bedre samordning av høyere utdanning og en strategi for å øke anvendelsen av tre i bygg.
- Hvert av tiltakene har en hovedansvarlig aktør, enten ett eller flere departement eller bransjeorganisasjoner på skog-/tresiden.

I 2004 ble det lagt grunnlaget for en strategi for å øke anvendelsen av tre i bygg (Näringsdepartementet). Programmet skal gå ut 2007. Strategien inneholder forslag til tiltak både fra næringslivet og staten. Strategien inneholder bl.a følgende arbeidsområder

- videreutdanning i moderne tre-byggeteknikk
- utlysning av konkurranser for bygging i tre
- kunnskapsspredning om bygging i tre
- utrede miljøfordeler knyttet til bygging i tre
- utforme krav til statlige byggherrer mht. materialvalg i statlige bygg
- økt eksport av foredlede treprodukter
- flere demonstrasjonsprosjekter med byggesystemer for tre
- mobilisere for europeisk standardisering og harmonisering av byggeregler med betydning for anvendelsen av tre i bygg
- økt forskning, bla. for å utvikle nye byggesystemer for tre, tre-arkitektur, design, utvikling av industriell bygging samt forretningskonsept.

”Skoglig og skogindustriell” forskning beløp i 2005 seg til 1,87 mrd i SEK i 2005, hvorav 1,05 mrd ble brukt i bedriftene i sektoren og 820 mill ble brukt ved universitet, høyskoler og institutter³¹. Av de 820 mill var 395 mill offentlig finansiering. Av FoU-prosjekter knyttet til trebasert produktutvikling kan nevnes av Verket för innovationssystem (VINNOVA) støtter utviklingen av svensk skognæring gjennom to programsatsinger. Det ene programmet er på totalt 70 mill SEK og løper i perioden 2000-2006, med innretning mot konsumentprodukter, design og arkitektur. Et annet program på 60 mill SEK varer fra 2000 til 2008 og har fokus på bygging i tre, leverandør-kunde samarbeid og måleteknikk. Begge program er 50/50 finansiert av VINNOVA og treindustrien. I VINNOVAs virksomhetsplan for 2003-2007 er det utpekt 18 framtidige vekstområder for Sverige. To av disse ”Trämanufaktur” og ”Gröna material från förnybara råvaror” har nære koblinger til svensk skognæring (Skrivelse 2003, s 57).

I oppfølgingen av strategiprogrammet for skog- og treindustrien ”Skogs- og träindustrien – en del av det innovativa Sverige” har den svenske regjeringen opprettet et nasjoanalt skog- og treforskningsprogram (Näringsdepartementet 2006b/c). Regjeringen har sammen med VINNOVA bevilget 250 mill SEK til programmet, fordelt over fem til sju år. En viktig oppgave

³¹ I følge LRF Skogsägarna (2003) blir det brukt om lag 1 mrd SEK til FoU innen universitet, høyskoler og industriforskningsinstitutter. Disse fordeles med 450 mill på skogbruk, 150 mill til mekanisk trefordeling og 400 til treforedlingsindustrien.

for programmet vil være å styrke samarbeidet med svensk og europeisk skog- og treforskning, med særskilt innretning på svenske foretaks deltakelse i EUs sjuende rammeprogram.

Finland

Den finske skogindustrien bruker ca 350 mill Euro pr år i forskning, hvorav ca halvparten i Finland og resten i utenlandske enheter av større finske skogkonsern (Finnish Forest Industries Federation 2006). Det finske skogklusteret la fram sin forskningsstrategi i oktober 2006, der målsetningen er å doble verdiskapningen i klusteret fram til 2030.

5 Elementer i det videre arbeid med rammebetingelser for skogbaserte næringer

Som det framgår av både av kartleggingen av rammevilkår i kap 4, og den mer prinsipielle drøftingen av rammevilkår og næringspolitikk i kap 2, er analyser av rammebetingelser relativt krevende både metodisk³², samt at det kan være problematisk å ta enkeltelementer av rammebetingelser ut av sin sammenheng for deretter å gjøre en sammenligning mellom land. Som nevnt vil det finnes flere sammenhenger enn å knytte en nærings betingelser for virksomhet til myndighetsbestemte rammevilkår, idet disse inngår i komplekse sammenhenger mellom historie, natur, internasjonale forhold og tilfeldigheter.

En diskusjon om rammebetingelser stiller i første omgang spørsmål knyttet til valg/vektlegging av førende prinsipp for næringspolitikk, jf drøftingen av næringsnøytralitet og konkurranse- nøytralitet i kap 2.2. I den grad konkurransenøytralitet fremmes som et viktig element i næringspolitikken, er det behov for flere operative avklaringer, bl.a om hva som regnes som rammebetingelser, hvilke land man skal sammenligne seg med og hvilke næringsinndelinger som bør benyttes. Som det framgår av kap 2.2 er det også knyttet betydelige praktiske og meto- diske problemer til å vurdere de samlede rammebetingelser for en næring eller bransje, selv for ett enkelt land. Den foreløpige drøftingen i kap 4 skulle vise at det i høy grad er tilfelle for skog- og trenæringene i Norge, Sverige og Finland. Forhold som bidrar til kompleksitet er bl.a:

- ulike faktor- og etterspørselsbetingelser mellom land
- forskjellige næringsmessig struktur
- at politiske forhold, tradisjoner, institusjoner og strukturer varierer mellom land
- verdikjedeperspektivet, dvs. at prosjektet tar sikte på å drøfte effekter for verdiskjeden fra skog til ferdigprodukt.

I RAMSKOG-prosjektet er det uttrykt at man ønsker å se rammebetingelser i et verdikjedepers- pektiv, dvs

- Rammebetingelser knyttet til skogressursene
- Rammebetingelser knyttet til skogbruk (primærproduksjon)
- Rammebetingelser knyttet til transport
- Rammebetingelser knyttet til industriell foredling

³² Dvs å sette analysene inn i en ramme som muliggjør refleksjoner rundt hvorvidt enkelte fremmer evt hemmer næringsvirksomhet.

- Rammebetingelser knyttet til sluttmarkedet (eks. byggeri)

I det videre arbeid på prosjektet vil det være viktig å forsøke nærmere å identifisere viktige rammevilkår, som kan analyseres mer inngående enn hva som har vært mulig så langt.

6 Referanser

Baardsen S., S. Berg, J. Fröblom, L. Högbom, K. Raulund-Rasmussen, B.J. Thorsen and A. Usenius 2005. Verdikjeder i skogsektoren. [Value chains in the forest sector]. 89 p.
<http://www.program.forskningsradet.no/sns/uploaded/nedlasting/rapport.pdf>

Branstad, O, Branstad, A. (2001): Det regionale maritime Norge. Rapport for regionen Telemark, Vestfold og Buskerud. Tønsberg. Høgskolen i Vestfold. Rapport 6/2001

Broch, M., Aanstad, S., Koch, P. 2002. Nye virkemidler for innovasjon – hva gjøres i andre land? STEP rapport R-09 – 2002.

Cappelen, Å og Holmøy, E (2005): Er næringspolitikkenes verktøykasse tom? I forhold til hvilke ambisjoner? Økonomisk Forum nr. 9 2005.

Direktiv (2004): Utvärdering och översyn över skogspolitiken. Direktiv 2004:70. SOU, Stockholm.

Energimarknadsinspektionen (2005): Energimarknad 2005. Eskilstuna.

FAOSTAT (2006). Lastet ned 10. oktober 2006 fra
<http://faostat.fao.org/DesktopDefault.aspx?PageID=381&lang=en>

Finnish Forest Industries Federation (2006a). Yearbook 2006.

Finnish Forest Industries Federation (2006b). Research strategy aimed at ensuring a successful, world's most profitable and sustainable forest cluster in Finland. Press release 5.10.06.

Framstad, K.F. (1997). Miljøverknader av skogspolitikken i Norge, Sverige og Finland. Landbruksøkonomisk forum 1/1997.

Hervik, A., Bræin, L., og Rye, M. (2002). Om grunnlaget for næringspolitiske virkemidler i Norge. Møreforskning Volda.

Isachsen, O, Jørgensen, P.F, Bugge, L og Bernhard, P (2005). Grønne sertifikater og biobrensel – Sertifikatmarkedets betydning for markedet for biobrensel. Oppdragsrapport 1/2005. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), Oslo.

Jacobsen, E.W (2005): Eierskap i verktøykassa – betraktninger om norsk næringspolitikk. Økonomisk Forum nr. 9 2005.

Jordbruksdepartementet (2004): Tilstand til förvärv av lantbruksegendom i glesbygd. Ds 2004:15. Stockholm.

Karlsson, S.I (2001). Jordförvarv och fastighetsbildning. I: Kjellin, P. (red.): Skogspolitiken i dag – en beskrivning av den politik och övriga faktorer som påverkar skogen och skogsbruket. Rapport 8B 2001, Skogsstyrelsen, Sverige

Karlsson, S. (2005). Skog och skattar 2005. Skogsstyrelsen, Jönköping.

Kjellin, P. (red.) (2001): Skogspolitiken i dag – en beskrivning av den politik och övriga faktorer som påverkar skogen och skogsbruket. Skogsstyrelsen, Sverige

Kommissionen mot oljeberoende (2006): På väg mot ett oljefritt Sverige. Stockholm.

Koskela, T, Horne, P and Syrjänen, K, (2006). Monitoring and assessment of the ecological, economic and social impacts on the forest biodiversity programme for Southern Finland, METSO. Views of researchers and stakeholder groups. Interim report II, January 2006. Finnish Environment Institute and Finnish Forest Research Institute.

Landbruks- og matdepartementet (2004). St prp nr 1 2004-2005.

Landbruks- og matdepartementet (2005). Strategi for næringsutvikling [Landbruk – mer enn landbruk](#).

Lantmäteriverket (2006).URL <http://www.maanmittauslaitos.fi/default.asp?id=0&docid=3480>

Lein, K. 1996. Lover og regelverk som påvirker omsetning og verdiskapning i tømmermarkedet. ØF-Rapport 32/1996. Østlandsforskning, Lillehammer.

Lein, K og Gillebo, R (2003): Rammebetingelser for tømmer- og flistransport på bane – Rørosbanen og Solørbanen. ØF-Rapport nr 3/2003. Østlandsforskning, Lillehammer.

Löfroth, C, Ekstrand, M og Rådström, L (2005). Konsekvenser för skogsnäringen av Skatt på väg (SOU 2004:63). Arbetsrapport. Skogforsk, Uppsala.

- Lönnstedt, L., Rosenqvist, H. (2001). Skogen och dess skatter. I: Kjellin, P. (red.): Skogspolitiken i dag – en beskrivning av den politik och övriga faktorer som påverkar skogen och skogsbruket. Rapport 8B 2001, Skogsstyrelsen, Sverige
- LRF Skogsägarna (2006). Skogsägarnas Företagsbok 2006. LRF Skogsägarna, Stockholm.
- Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet (2005). Förslag om ett utvecklat elcertifikatsystem.
- Ministry of Agriculture and Forestry (1999). Finland's National Forest Programme 2010. Publications 2/1999.
- Ministry of Agriculture and Forestry (2004). Annual report 2004. Finland.
- Ministry of Agriculture and Forestry (2005a). Annual report 2005. Finland.
- Ministry of Agriculture and Forestry (2005b). Interim Evaluation of the National Forest Programme. Publications 5a/2005.
- MTI (2004): Competitive and Business Environment in Finland – An International Benchmarking. MTI Publications, Ministry of Trade and Industry. Helsinki.
- MTK (2006). Hållbart familjeskogbruk. Centalförbundet för lant- och skogbruksproducenter.
- NOU (2003): Skatteutvalget. Forslag til endringer i skattesystemer. NOU 2003:9. Oslo.
- NOU (2005): Industrien mot år 2020 – kunnskap i fokus. NOU 2005:4. Oslo.
- NUTEK (2004). Transportbidraget – En analys av motiv, effekter og alternativ. Rapport 2004:15. NUTEK, Stockholm.
- NUTEK (2005a) Årsbok 2005. http://fm2.nutek.se/forlag/pdf/info_009-2005.pdf
- NUTEK (2005b). Regionala tillväxtprogrammen 04 – På väg mot hållbar tillväxt? NUTEK, Stockholm.
- NUTEK (2006). Strategiska program inom den regionala utvecklingspolitiken – En kartläggning med utgångspunkt i regionala tillväxtprogram och strukturfondsprogram. NUTEK, Stockholm.
- Näringsdepartementet (2001). En politik för tillväxt och livskraft i hela landet. Prop. 2001/2002: 4. Stockholm.
- Näringsdepartementet (2004): Underlag för en nationell strategi att främja använing av trä i byggandet. Stockholm.

Näringsdepartementet (2005). Skogs- och träindustrin – en del av det Innovativa Sverige. Stockholm.

Näringsdepartementet (2006a). En nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013. Stockholm.

Näringsdepartementet (2006b). Nytt forskningsprogram för skogs- och träindustrin. Pressmeddelande 27. april 2006.

Näringsdepartementet (2006c). Storsatsning på svensk skogs- och träindustri. Pressmeddelande 10. augusti 2006.

Näringsdepartementet og Jordbruksdepartementet (2004b): Lagändringar för att motverka exploaterande förvärv av skogsfastigheter m.m. Faktablad.

Näringsdepartementet og Utbildningsdepartementet (2004): Innovativa Sverige – En strategi för tillväxt genom fornyelse. Ds 2004:36. Stockholm.

Orvedal, L (2005): Prinsipper for næringspolitikken: Næringsnøytralitet versus konkurranse- nøytralitet. Økonomisk Forum nr. 9 2005.

Prop. (2005a): Prop 2005/06:1, utgiftsområde 19. Förslag til statsbudget för 2006. Regional utveckling. Stockholm.

Prop. (2005b): Prop 2005/06:1, utgiftsområde 23. Förslag til statsbudget för 2006. Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar. Stockholm.

Prop. (2005c): Prop 2005/06:1, utgiftsområde 24. Förslag til statsbudget för 2006. Näringsliv. Stockholm.

Prop. (2006): Prop 2005/06:160. Moderna transporter. Stockholm.

Reve, T. og Jakobsen, E.W. (2001). Et verdiskapende Norge. Universitetsforlaget, Oslo

Rudqvist, L. (2001). Regionalpolitiken och skogsbruket. I: Kjellin, P. (red.): Skogspolitiken i dag – en beskrivning av den politikk och övriga faktorer som påverkar skogen och skogsbruket. Rapport 8B 2001, Skogsstyrelsen, Sverige

Salakari, M (2006). Forest taxation in Finland – a review of the systems in use in 2006. Finnish Forest Research Institute, Helsinki.

Schumpeter, J.A. (1983): The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. Social science classics series. New Brunswick, N.J. : Transaction Books

Syrjänen, K, Horne, P and Koskela, T (2005). Monitoring and assessment of the ecological, economic and social impacts on the forest biodiversity programme for Southern Finland, METSO. Intermediate report I, april 2005. Finnish Environment Institute and Finnish Forest Research Institute.

SGKS (Skogen, kemin, gruvorna och stålet) (2005): Hotet mot elproduktionen.

SGKS (Skogen, kemin, gruvorna och stålet) (2006): Sju myter om svensk basindustri.

Skogsindustrierna (2006): Skogsindustrin – En faktasamling 2005.

Skogsstyrelsen (2005). Skogsstatistisk årbok 2005. Skogsstyrelsen, Jönköping.

Skrivelse (2003): Uppföljning av skogspolitiken. Regeringens skrivelse 2003/04:39. Stockholm.

Skrivelse (2005): Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning. Regeringens skrivelse 2005/06:23. Stockholm.

SOU (2001): Ägande och struktur inom jord och skog. SOU 2001:38. Stockholm.

SOU (2004a): Skatt på väg. SOU 2004:63. Stockholm.

SOU (2004b): Energimarknader i utveckling Slutbetänkande av EI- och gasmarknadsutredningen. SOU 2004:129. Stockholm.

SOU (2005a). På väg mot ... En hållbar landsbygdsutveckling. SOU 2005:36. Stockholm.

SOU (2005b). Skog til nytta för alla. Delbetänkande från Skogsutredningen 2004. SOU 2005:39. Stockholm.

SOU (2005c): Regionala stimulansåtgärder inom skatteområdet. SOU 2005: 68. Stockholm.

SOU (2006): Mervärdeskog. Slutbetänkande från Skogsutredningen 2004. SOU 2006: 81. Stockholm.

SSB (2006): Landbruksundersøkinga 2004 Skogbruk.

Størdal, S. (2003): Myndighetsbestemte rammebetingelser som har betydning for økonomien i skogbruket – en sammenligning av Norge, Sverige og Finland. Upublisert notat. Østlandsforskning, Lillehammer.

Teigen (1999): Regional økonomi og politikk. Universitetsforlaget, Oslo

Transportbrukernes Fellesorganisasjon (2005a): Gode tiltak for treforedlingsindustrien. Pressemelding 9.8.2005.

Transportbrukernes Fellesorganisasjon (2005b): Fjerner kjøreveisavgiften for vognlast. Pressemelding 6.9.2005.

Trefylket (2005): Rammebetingelser – Transport i trenæringen – Hedmark fylke.

Viitanan, K. 2002. Purchase of real property in Finland. Institute of Real Estate Studies, Helsinki University of Technology.

Ørbeck, M. (2004). Treklynga i Glåmdalen og Innlandet. Kap. 4 i Johnstad, T. (red.). Klynger, nettverk og verdiskaping i Innlandet. NIBR-rapport 2004:8

**Rammebetingelser for skogbaserte næringer i Norden
– metodisk tilnærming og oversikt over relevante rammebetingelser**

Skog- og trenæringen har gjennom et lengre strategiarbeid satt opp konkrete mål for de skogbaserte verdikjedene. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om det eksisterer rammebetingelser som er til hinder for en effektiv måloppnåelse, eller på den andre siden stimulerer til dette. Dette notatet drøfter momenter for en metodisk og teoretisk tilnærming til diskusjoner om rammebetingelser for disse næringene med sikte på å oppnå vedtatte ambisjonsnivå gjennom en mest mulig effektiv innretning av rammebetingelser. Notatet gir videre en kartlegging av generelle og mer næringsspesifikke rammebetingelser for skog- og trebaserte næringer i Norge, Sverige og Finland.

**Notat nr.: 17/2006
ISSN nr: 0808-4653**